

โมกขธรรมประยุกต์

— ๘ —

๑๔ เมษายน ๒๕๑๘

จะครองชีวิตอยู่ โดยวิธีใด

ท่านนักศึกษา ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายโดยหัวข้อว่าโมกขธรรมประยุกต์เป็นครั้งที่ ๘ นี้

ผมจะกล่าวโดยหัวข้อย่อยในฐานะเป็นปัญหาของคนว่า :-

จะครองชีวิตหรือดำรงชีวิตอยู่โดยวิธีใด จึงจะมีความเป็นคนที่ถูกต้องถึงขนาดสมกับที่จะเรียกว่ามนุษย์? เหมือนอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วในครั้งที่แล้วมาว่า เป็นคนสักว่าเป็นบุคคล, ที่เกิดมาก็เป็นบุคคล เป็นคำกลางๆ. ถ้าเป็นมนุษย์ต้องมั่งใจสูง อยู่เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ทุกประการ.

๒๐๒

มีชีวิตเป็นมนุษย์ ต้องอยู่ด้วยธรรมสำหรับหลุดพ้น

ทำอย่างไรจึงจะมีชีวิตอยู่ในระดับที่เป็นมนุษย์ และถึงที่สุดของความเป็นมนุษย์? ถ้าตอบสั้น ๆ ว่า เราจะต้องอยู่ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ใน ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นคำบัญญัติเฉพาะในทางพุทธศาสนา. โดยทั่วไปมักจะได้อีกกันแต่เพียงว่า ปฏิบัติแล้วก็ไปนิพพาน; พอผมบอกว่าทุกคนต้องอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ก็มีนักปราชญ์บางคนหาว่าผมโง่หรือบ้า หรือบอ หรืออะไรแล้วแต่จะเรียก ในข้อที่ว่าเอาเรื่องโลกุตระมาสอนให้ชาวบ้านธรรมกาสัมมุขเขาประพฤติปฏิบัติกัน นั้นมันเป็นคนบ้า. แต่ที่ถูกต้องแล้วคนพวกนั้นแหละโง่เอง หลับหูหลับตา ไม่รู้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา นี่คืออะไร.

คุณลองฟังต่อไป ว่าทุกคนจะต้องอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา หรือไม่? ถ้าเข้าใจแล้ว ก็จะตอบปัญหาได้เองว่า ในระหว่างผมกับผู้กล่าวหาเหล่านั้น ใครเป็นคนบ้ากันแน่.

ขอให้นึกถึงหัวข้อที่เราได้วางไว้แล้ว ว่า “โมกขธรรมประยุกต์” คือเอาโมกขธรรมซึ่งเป็นธรรมสำหรับหลุดพ้นจากกองทุกข์ บรรลุมรรค ผล นิพพานนั้นแหละ มาใช้ประยุกต์ในชีวิตประจำวัน. ถ้าไม่สามารถจะเอามาใช้ในชีวิตประจำวันได้ คำว่า “โมกขธรรมประยุกต์” นี้ ก็ไม่มีความหมายอะไร คือเอามาประยุกต์กับคนไม่ได้ แล้วก็ไม่ว่าจะให้ใครเป็นผู้หลุดพ้น หรือว่าที่เรียกว่าโมกษะ,

ถ้าคุณให้คิด จะต้องดูจนมองเห็นว่า ความหลุดพ้นนั้น มัน ตั้งต้นที่ความไม่หลุดพ้น; ถ้าหลุดพ้นเสียแล้ว ก็จะไม่หลุดอะไรกัน. เมื่อพูดถึงความหลุดพ้น ก็ตั้งต้นที่ความไม่หลุดพ้น แล้วค่อย ๆ หลุดพ้นไปตามลำดับ กว่าที่จะถึงที่สุด.

คนธรรมกาสัมมุข บุคคลคนไหน ก็คือ คนที่ไม่หลุดพ้น คือคนที่ติดค้างอยู่ที่นี้; ฉะนั้น การหลุดพ้นมันต้องตั้งต้นจากที่นี่ คือจากคนที่ติดค้าง ก็คือคนทั่วไป. เขาจะต้องหลุดพ้นไปตามลำดับ ๆ จนกว่าจะหลุดพ้นถึงที่สุด ที่เรียกว่าอยู่เหนือโลก;

โดยไวหารว่าอยู่เหนือโลก. เตียวนี้เรaticอยู่ในโลก เราจึงพยายามที่จะถอนตัวออกมา จนกว่ามันค่อยๆ หลุดออกไปๆ ทีละนิด, จนกว่ามันจะหลุดพ้น.

ธรรมะทำให้หลุดพ้น คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

เครื่องที่จะทำให้หลุดพ้น นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นมานี้ ไม่มีอะไรนอกจาก **ระบอบปฏิบัติ** ซึ่งเรียกกันในพระพุทธศาสนาว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา**; ฉะนั้น เราต้องทำความเข้าใจในเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา นี้กันเสียใหม่ จนกระทั่งจะมองเห็นว่า บรรดาชีวิตทั้งหลายมันก็ต้องประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา มันจึงจะพอเป็นชีวิตอยู่ได้.

คำว่า “**ศีล**” คำแรกนั้นก็คือ **มีความปกติ** ไม่มีอะไรวิปริตในทางกาย ทางวาจา. **คนมีร่างกายปกติ** เป็นสุขอยู่ได้; สัตว์เศรษฐกิจมันก็ต้องมี แต่ว่ามันในระดับที่ต่ำมาก จนเราไม่เรียกว่าศีล แล้วไม่มีไกรบญญัติ ศีล สำหรับสัตว์เศรษฐกิจ แต่โดยความหมายแล้ว สัตว์ต้องมี คือมันต้องปฏิบัติถูกต้องในทางร่างกาย การกระทำนี้ มันจึงจะรอดชีวิตอยู่ได้ในส่วนนี้.

คำว่า “**สมาธิ**” นั้น หมายถึง **จิตที่กำลังเต็มตามที่ธรรมชาติกำหนดให้อย่างไร** ว่าจิตจะต้องมีกำลังมากหรือสูงอย่างไร; และยังมีสมาธิตามธรรมชาติอยู่อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งสิ่งมีชีวิตมันก็มี แม้แต่สัตว์เศรษฐกิจมันก็มี : มันรู้จักฟังเสียง มันรู้จักจ้อง มันรู้จักมอง กำลังจิตไปที่สิ่งใด สิ่งหนึ่ง ตามสัญชาตญาณของสัตว์. คนเรามันมีมากกว่าสัตว์ แม้คนธรรมดาสามัญก็มีสมาธิอยู่แล้วตามธรรมชาติ; เมื่อจะยิงปืน หรือเมื่อจะขว้างอะไรให้ถูกเป้าหมาย นี่ก็มีสมาธิตามธรรมชาติ, หรือเมื่อเราฟังที่จะคิดเรื่องยากๆ มันก็มีสมาธิอันหนึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติ พอสำหรับให้มันคิดเรื่องยากๆ ได้. นี่ก็เป็นสมาธิตามธรรมชาติ แล้วสามารถที่จะปรับปรุง จะ *improve* หรือ *develop* หรืออะไรก็ตามนี้ได้ จนถึงขนาดที่สูงสุดที่มันจะมีได้ ตามที่ธรรมชาติกำหนดไว้ ตามที่กล่าวไว้ในแบบฉบับต่างๆ.

คำว่า “ปัญญา” คือ ความรู้หรือตัว ตามที่ควรจะรู้; ถ้ารู้ไม่พอตัว หรือไม่ถึงระดับ นั้นมันต้องตาย คือมันทำอะไรไม่เป็น : มันหลบหลีกศัตรูไม่เป็น, อะไรไม่เป็นอีกหลายๆอย่าง มันต้องตาย. ฉะนั้น เรามีปัญญา ตามสัญชาตญาณอยู่ระดับหนึ่งช่วย, ใช้คำว่าสัญชาตญาณก็ได้. ญาณที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ นี่ก็อยู่ในพวกปัญญาตามธรรมชาติ แล้วก็ได้รับการพัฒนาจนกว่าจะได้เป็นปัญญา ชนิดที่จะตกก็เลยได้ บรรลุผล ผลิต นิพพาน ได้.

คนธรรมดาทั่วไป ก็มีปัญญาอยู่ระดับหนึ่ง คือปัญญาที่เกิดขึ้นเอง, สัตว์-เทวเจ้านก็มี. สัญชาตปัญญา นี่ยังถ่ายทอดกันได้ทางสายโลหิต เรียกว่าเราทุกคนก็มีสัญชาตปัญญาอยู่แล้ว; แล้วอันนี้ผมอยากจะให้สนใจ ว่ามันมี ญาณที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เรียกว่าสัญชาตญาณ. ไปหาศึกษาแบบฉบับว่าด้วยเรื่องสัญชาตญาณ จากตำรา *biology* หรืออะไรก็ได้ แต่ในที่นี้ ต้องการเพียงให้รู้ว่า เรามีญาณหรือปัญญาอะไรอยู่ระดับหนึ่ง อยู่ด้วยกันทุกคน.

สิ่งที่เรียกว่า ญาณ หรือ ปัญญา นี้ มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ ซึ่งต้องมีแล้วก็ถ่ายทอดกันมา; ที่พวกพุทธบริษัทบางพวกเขาเรียกว่า เชื้อแห่งความเป็นพุทธะ มีอยู่แล้วในทุกคน.

เรื่องเชื้อแห่งพุทธะนี้ ถูกชักหนักเข้า เขาโมโหขึ้นมา เขาก็บอกว่ามีแม่ในสุนัข; คนชักก็เห็นเป็นคำคำเลยโกรธเสีย เลยไม่พูดกันอีก.

ญาณนี่คือนามธาตุ เป็นธาตุอันหนึ่งซึ่งมีคุณสมบัติรู้ ก็เรียกว่าญาณในระดับพื้นฐาน ระดับสัญชาตญาณ; มีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ ก็คือ มีญาณที่เป็นนามธาตุ ประจำสิ่งที่มีชีวิตกันมาแล้วด้วยกันทุกคน. ญาณอันนี้คือตัวสิ่งที่ ต้องการจะให้รู้จัก เพื่อจะรู้ว่าเราจะครองชีวิตกันอยู่อย่างไร จึงจะมีความก้าวหน้าในความเป็นมนุษย์ถึงที่สุด.

ศึกษาเครื่องทำให้หลุดพ้น โดยวิธีอุปมา

ที่นี่ จะขอยืมอุปมามาใช้พูด เพื่อให้จำง่าย เข้าใจง่าย, และจำง่ายนี่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งที่เรียกว่าอุปมา จะยืมอุปมาจากผู้ร้อยกรองกัมภีร์วิสุทธิมรรคใช้ แล้วมาพูดให้ฟังง่ายกว่า.

ให้รู้ว่า ทุกคนมีคาบประจำชีวิต มาทุกคน; ที่นี่ก็ตกลงไปว่าแม้แต่สุนัข สัตว์เฝ้าจำนมนั้นก็มี แต่มันไม่มีวิธีการที่จะลบให้คมได้มากเหมือนคน เพราะฉะนั้น เลยไม่ค่อยพูดถึง เพราะว่ามันฝึกได้น้อยมาก. สัตว์ชนิดคนที่จะ เป็นมนุษย์ นี้ มีโอกาส มีความสามารถ ที่จะลบคาบประจำชีวิตของตนให้หมดถึงที่สุด แล้วก็ใช้เพื่อขัวถุ ประสงค์ อันสูงสุด อันสุดท้ายนั้นได้ด้วย.

คาบประจำชีวิต ที่ไต่มา ก็คือว่า ญาณ หรือ ปัญญา ที่เกิดเองตามธรรมชาติ ที่มีอยู่ด้วยกันทุกคนอย่างที่ว่ามาแล้ว; คาบนี้ต้องลบ หรือต้อง develop หรือพัฒนา อะไรก็ตาม มันจึงจะเป็นคาบที่ใช้ตัดปัญหาต่างๆ ได้หมดสิ้น. ที่นี่คาบของบางคนมัน ไม่ได้ลบ ก็อย่าเข้าใจว่ามันโง่ตupid; ถ้ามีการลบ คนก็จะมีปัญญากับเขาด้วยเหมือนกัน พ้นจากความโง่ตupid. แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีการลบ หรือลบไม่ได้ด้วยเหตุใดก็ตาม เมื่อไม่ได้ลบ มีคนนั้นก็โง่; ฉะนั้น ถ้าคุณหยิบเอาคาบประจำชีวิตขึ้นมาลบ ตามวิธีหรือ ตามหลักของพระศาสนา ก็จะได้ คาบที่เป็นอาวุธอันคมกลั่นนี้ ตัดปัญหาทุกอย่างได้.

ที่นี่ ในการลบคาบนี้ อุปมาของท่านมีว่า ต้องยืนบนแผ่นดินที่มันคง คือคือ ก็ต้องมี คือเป็น ข้อแรก; เหมือนกับแผ่นดินที่มันคง สำหรับยืนเหยียบ, แล้วก็ ถือนาฬิกายืน แล้วก็ถ่วงลงไปบนหินที่วิเศษ คือ สมมติ; ละบิสัญชาตปัญญาด้วยหิน คือสมมติ ก็คือพัฒนา จนกลายเป็นภาวติปัญญา. ภาวติะ แปลว่า ทำสำเร็จแล้ว เจริญเสร็จแล้ว ถึงที่สุดแห่งการพัฒนาแล้ว เรียกว่า ภาวติปัญญา.

เมื่อตะกั่วกับมันทึบ มันเหมือนกับตาบโกลน ๆ มาณ่างนั้น ทักอะไรก็เข้า แต่ไม่น่าดู. ที่นี้ก็ ยืนอยู่บนคิล เหมือนกับแผ่นดินที่มันคง แล้วก็ลึกลงไปที่ หิน คือสมาธิ ตามวิธีที่ถูกต้อง ก็ยวก็ เกิดเป็นภาวิตปัญญา ตาบที่คมเจียบ, ปัญญาที่อ ๆ มันมากลายเป็นปัญญาที่คมเจียบ แล้วก็ตัดปัญหาต่าง ๆ ได้.

ถ้าเราจำอุปมา ก็จำง่าย ว่าคน ๆ หนึ่งเขาเอาไม้คตมา ยืนอยู่บนแผ่นดิน ลึกลงไปที่หิน จนไม้คตของเขาจม, แล้วก็สางเชิงหนามได้ ตักเชิงหนามรกชัฏได้. เชิงหนามในที่นี้หมายถึงเถาวัลย์ที่มีหนาม หรือมีอะไรยิ่งกว่าหนามพันกันอยู่ ออกไปไม่ได้ มุดไปไม่ได้. นี่เดี๋ยวนี้เรามีคมเจียบขนาดนี้ แล้วก็ตัดเชิงหนามกระจุกกระจาย กระเด็นเป็นทางโล่งออกไปได้.

ทุกคนมีสัญชาตญาณยังไม่ได้ลับสำหรับตัดหนาม หรือตัดเชิงหนามไม่เข้า มันทั้งเหนียวทั้งตียาก ; ฉะนั้น เขาจึงต้องลับด้วยหินคือสมาธิ. เมื่อยืนอยู่บนแผ่นดิน ที่มันคงคือคิล ก็เกิดปัญญามากกว่าตัดเชิงหนาม ก็คือเลศทั้งหลายอันสืบสนนั้นได้ ก็เป็นเหตุให้หมดคิล เลศทั้งหลายออกไปได้ เป็นโมกชะคือหลุดพ้นออกไปจากปัญหา นานาชนิดโดยประการทั้งปวง. ฉะนั้นก็ควรเรียกว่าชีวิตแห่งการลับคต นั้นแหละ เป็นชีวิตที่ถูกต้อง ทั้งวันทั้งคืนให้มันเป็นชีวิตแห่งการลับคต แล้วก็ตัดไปทุกวัน ตัดทุกวันลับทุกวัน ตัดเชิงหนามออกไปทุกวัน จนมันเกลี้ยงไป.

ทุกคนแม้จะเป็นบุดูชนชั้นไหนชั้นเลวอย่างไร ก็ต้องมีชีวิตอยู่ด้วยคิล สมาธิ ปัญญา จึงมีการลับคตด้วยการยืนอยู่บนแผ่นดินคือคิล ลึกลงไปที่หินคือสมาธิ.

จากคำพูดนี้ คุณก็ต้องเข้าใจเอาเองซิว่า เราเกิดมานี้เพื่อลับคต ตัดเชิงหนาม คือ ปัญหาของมนุษย์ทั้งหลายให้หมดไป แล้วเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ; ไม่ใช่เกิดมาเพื่อกิน เพื่อถาม เพื่อเกียรติ เหมือนคนโง่ทั้งหลายในโลกนี้ แล้วก็อ้างตัวเองว่าเป็นผู้มีปัญญา. นักปราชญ์ที่โง่ถึงขนาดหลงเรื่องกิน เรื่องถาม เรื่องเกียรติ เขาจึงว่า

ผมบ้า ในการที่เอาเรื่องโลกุตระมาสอนชาวบ้าน ซึ่งข้อนี้ยัง **ต้องยืนยันเสมอว่า ศีล สมาธิ ปัญญา** จำเป็นสำหรับทุกคนที่มีชีวิตอยู่ เพื่อความเจริญของungsk้าวหน้า ตามหนทางของชีวิตนั้น; ฉะนั้นเขาต้องเป็นผู้ที่ลำบาก และใช้ตามอยู่ตลอดวันตลอดคืน.

มีชีวิตอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จึงจะหมดปัญหา

นี่ขอไปจับกันกับปัญหาที่ว่า เราจะดำรงชีวิตหรือครองชีวิตอยู่อย่างไร จึงจะหมดปัญหา? ฉะนั้นจึงตอบว่า **มีชีวิตอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา**; ไม่ว่าใครสักคนเดียว เป็นชาวบ้าน เป็นชาวนา จุ่มง่ามอยู่ตามนา ทำไร่ไถนา ก็ต้องมีศีล ตามแบบของชาวนา **ต้องมีสมาธิ** ตามแบบของชาวนา **ต้องมีปัญญา** ตามแบบของชาวนา เขาจึงจะรอดอยู่ได้.

ขอพูดไว้เสียด้วยเลยว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา** นี้แยกกันไม่ได้; ถ้าแยกกันแล้วเป็นไม่มีผลดี หรืออาจจะไม่มีผลอะไรเลยก็ได้, ต้องมาด้วยกันเหมือนกับสามเกลอ จนถึงขนาดไม่รู้ว่ามีใครมาก่อน มาหลัง, ที่เขาพูดตามธรรมเนียม เขาพูดว่า ศีล แล้วสมาธิ แล้วปัญญา เรียงลำดับไว้อย่างนี้; แต่ที่ **พระพุทธเจ้าท่านตรัส** เป็นจริงเป็นจัง ท่านไม่ตรัสอย่างนั้น. ท่านตรัสว่า **ปัญญาก่อน** : คือ **สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปป** มีก่อน, แล้วจึงมี **มาถึงศีล** คือ **สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว**, แล้วจึง **มาถึงสมาธิ** คือ **สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ**. ไปดูเอาเองรายละเอียดในเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘; เพราะ **ปัญญาต้องนำหน้า** อย่างที่เรียกว่า **รุ่งอรุณของทุกสิ่ง**; ถ้าปัญญาไม่นำหน้า ศีลก็เข้ารกเข้าพงหมด

ชาวบ้านรู้จักเข้ามาอยู่ที่วัดนี้ อะไรลาภมา? นั่นก็คือปัญญาระดับหนึ่ง ชนิดหนึ่ง. ขอรักที่จะกล่าวว่า พวกคุณมาที่นี้อะไรลาภมา ถ้าหากไม่ใช่ปัญญา คือความรู้ในส่วนที่เขารู้ว่าควรจะทำอะไรในเบื้องต้นนี้? อันนี้ก็ปัญญเหมือนกัน ปัญญาที่พามา; ฉะนั้น **จุดตั้งต้นที่แท้จริงอยู่ที่ปัญญา** ว่าควรจะทำอะไร แล้วก็ทำ. ที่นี้ก็ทำศีล แล้วก็ทำสมาธิ แล้วก็ทำปัญญาก่อน วนกันอยู่ในตัวเป็นวงกลมไม่แยกจากกันได้.

ถ้าเราจะดูลูกสักลูกหนึ่ง ที่ประกอบด้วยกง ๓ กง เป็นหนึ่งวงล้อนี้ มันก็จะคล้าย **ศีล สมาธิ ปัญญา** สลักติดกันไปตามเรื่อง จะเอาอันไหนไปทั้งนั้นก็ได้ : มีปัญญาก็ทำให้รู้จักรักษาศีล, รักษาศีลก็เป็นสมาธิง่าย, เป็นสมาธิแล้วก็ช่วยส่งเสริมให้ปัญญามีกำลังยิ่งขึ้นไป, กำลังของปัญญายิ่งขึ้นไปเท่าไร ก็ส่งให้ศีลสูงส่งขึ้นไปเท่านั้น, สมาธิก็ยิ่งสูง ปัญญาก็ยิ่งสูง; มันวนไปในทางสูงเรื่อย มันก็สูงสุดได้ ก็ตัดปัญหาได้จริง

ขอให้ทุกคนมีชีวิตอยู่ในลักษณะอย่างนี้ คือ อยู่ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ประกอบกันเข้าเป็นวงล้อแล้วก็หมุนไปในทางที่สูงขึ้นไป สูงขึ้นไป. เราพูดให้เป็นอุปมา ให้จำง่ายลืมหายก **ว่าเป็นชีวิตแห่งการรักษาศีลประจำตัว.**

เรามีตาบประจำตัว คือสติยาคปัญญา หรือสติยาคญาณก็เรียก; ได้มีตาบมาแล้ว เป็นตาบประจำตัวไม่ได้ลบ คล้ายๆกับว่าพอสักว่าเป็นตาบเท่านั้น มันไม่คม มันคมเพียงขนาดว่า รู้จักทำมาหากิน ชนิดที่สัตว์เศรษฐกิจมันก็ทำเป็น, รู้จักบริโภคตามชนิดที่สัตว์เศรษฐกิจมันก็ทำเป็น, รู้จักชื้อลาซื้อวัวหรืออันตราย รู้จักเห็นความสุขจากการนอนหลับนี้ สัตว์เศรษฐกิจมันก็ทำเป็น; เพราะฉะนั้น ปัญญาที่ได้มาแต่เดิมมันมีแต่เพียงเท่านั้น. เกยวันเอามาจับให้คมกล้า ก็เลยมารู้เรื่องอะไรมากกว่านั้น, ให้แก้ปัญหอะไรไ้มากกว่านั้น; นี่มันเป็นเรื่องของมนุษย์ ที่ว่ามันมีใจสูงขึ้นมากตามลำดับ.

ต้องอยู่ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ตามความเหมาะสมแห่งตน

ขอให้พิจารณาเอาด้วยตนเอง โดยไม่ต้องเชื่อผม พิจารณาจนเห็นเองว่า **เราต้องอยู่ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา** ตามระดับ ตามภูมิ ตามขั้น ที่เหมาะสมแห่งตนๆ; จะเอาวัยเป็นหลัก ก็ตามระดับของวัย : ที่ว่าเป็นเด็กก็ต้องมี ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างเด็ก, เป็นวัยรุ่นก็มี ศีล สมาธิ ปัญญา ถูกต้องอย่างวัยรุ่น, เป็นคนหนุ่มสาวเต็มตัว ก็มี ศีล สมาธิ ปัญญาพอตัว, จะเป็นพ่อบ้าน แม่เรือน ก็มีสูงไกลขึ้นไป, กระทั่งเป็นคนเฒ่าคนแก่ผ่านโลกมามากแล้ว ก็ต้องเลื่อนขึ้นไปเอง, จะพอใจอยู่ในระดับเดิมอย่างไรได้.

เรามี ศีล สมาธิ ปัญญา เหมือนกับเป็นการลับปัญญา ลับความรู้ คือลับตาบ ประจำตัวนี้อยู่เรื่อยไป; เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันก็เป็นอย่างนั้น. ทำผิดลงไป ทีหนึ่งนี้ มันก็ฉลากลั่นมาก เหมือนกับลับอย่างดี; ทำถูกเสียอีกมันชวนให้โง่ ชวนให้อวดดี ชวนให้หลงโลก ไม่ค่อยจะเป็นการลับ เว้นไว้แต่เขาจะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญาไม่หลงโลกในเมื่อทำอะไรถูก ซึ่งเป็นการสอนให้ฉลาดได้มากเหมือนกัน. แต่เดี๋ยวนี้มันโง่ไปเสีย ทั้ง ๒ ด้าน เมื่อทำผิดก็โง่ ไปมัวร้องไห้หรือทำอะไรอยู่. ในเมื่อทำถูกก็ไปมัวหลงโลก บ้าเกียติ บ้าอะไรอยู่ ก็เลยไม่เป็นการลับที่ดี.

ขอบอกกล่าวว่า ให้ทุกคนเฝ้า รู้จักจัดชีวิตนี้ให้ถูกต้อง; เมื่อทำอะไรผิดลงไป ก็ขอให้ความผิดนั้นสอนให้ฉลาด, เมื่อทำอะไรถูกลงไป ก็ขอให้มันสอนให้ฉลาดยิ่งขึ้น, แล้วชีวิตนี้ก็จะเหมือนการลับตาบประจำตัวอยู่เสมอ. นี่เรียกว่าเราพูดด้วยอุปมา.

ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นบทเรียนประจำที่ต้องศึกษาปฏิบัติ

สรุปความว่า ศีล นั้นเหมือนแผ่นดิน เป็นรากฐานที่มั่นคง; สมาธิ นั้นเป็นหินลับ มีตาบนั้น. ตาบนั้นที่แรกยังไม่ได้ลับ ก็เรียกว่า สัณฐาตญาณ; ถ้าลับคมเฉียบแล้ว ก็เรียกว่าภาวิตปัญญา ก็ตัดเชิงหนาม คือม่านอวิชชา ซึ่งเป็นที่เกิดแห่งกิเลสทั้งหลายพังทะลายไป; ความหลุดพ้นหรือความรอดตัวก็มีได้เพราะเหตุนี้.

ให้ถือว่าทุกคนที่กำลังเหมือนกับบุรุษนั้น ผู้จะต้องลับตาบของคนอยู่เป็นประจำ, แล้วก็ฟัน ตัดเชิงหนามนั้นอยู่เป็นประจำ คือความโง่จะต้องถูกตัดอยู่เป็นประจำ. ทุกครั้งที่มีการลับตาบให้คม เฉียบขึ้นมา มันจะต้องคมจนถึงวาระสุดท้าย แล้วก็ตัดความโง่อันสุดท้าย ที่ตัดได้ยาก ที่มองเห็นยาก; ฉะนั้น อย่าเพ้อคิดว่าเรียนเพียงแค่มหาวิทยาลัยนี้ มันเป็นการลับตาบที่เพียงพอแล้ว; มันอาจจะไม่มีความหมายอะไรเลยก็ได้ เพราะเรื่องที่จะต้องรู้แจ้งแทงตลอดนั้น มันมีมากกว่านี้. ในระดับ

มหาวิทยาลัยนี้ เพียงแต่รู้วิชาชีพอันหนึ่งเท่านั้น, อย่างหนึ่งๆเท่านั้น; ยังไม่สามารถจะรู้จักชีวิตทั้งหมดได้ ว่าทำไมจึงต้องเป็นทุกข์, แล้วจะกำจัดมันออกไปอย่างไร.

คุณจงมองให้เห็นว่า การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย เป็นดังนี้ ทำเพื่ออาชีพ และเป็นส่วนร่างกาย ที่จะต้องรู้ จะต้องทำได้ ให้หมดปัญหาทางการดำรงชีวิต. แต่ที่นั่นมันก็เหลือ ก็หลงมัวเมา ในเรื่องการดำรงชีวิตทางร่างกายนี้ ไม่รู้จักอ้อมจักพอ ด้วยเรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกียรติ จึงเป็นการที่ซุกหลุมฝังตัวเองอยู่ในสิ่งเหล่านั้น. คาบนั้นยังไม่ได้ลับ ในระดับที่สูงขึ้นไป ที่จะตัดปัญหาอันแท้จริงของชีวิตได้; ฉะนั้นขอให้สนใจเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ว่าเป็นหน้าที่ประจำ เป็นบทเรียนที่ต้องศึกษา แล้วก็ เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ ให้เกิดเป็นผลออกมา. นี่ผมเรียกว่า ประยุกต์โมกขธรรมที่เก็บไว้ในพระไตรปิฎก หรือบนหิ้งนั้น เอามาใช้; เหมือนกับว่าคาบที่ไม่เคยลับเก็บไว้นานห้านี้ เอาลงมาลบให้มันคม ให้มันใช้ได้.

ความรู้ทางปริยัติจำเป็นที่สุดที่จะต้องมี ต้องเก็บไว้ในพระไตรปิฎก เก็บไว้บนหิ้ง; นั่นเหมือนกับว่าเราต้องมีคตคาบ แม้ถ้ายังไม่ได้ลับ ก็เอาลงมาลบ. ที่นี้ความรู้ที่ต้องลับและใช้มันไปนี้ ใช้มันไปเรื่อย ใช้คาบที่คมแล้วนี้เรื่อยๆ ไป จนตลอดชีวิต; นี่มันเป็นหน้าที่ เป็นสิ่งที่ต้องทำ. ให้รู้จัก ศีล สมาธิ ปัญญา ในฐานะเป็นสิ่งที่ต้องมืออยู่กับเนื้อกับตัว; ไม่เช่นนั้นก็จะไปเข้าฝูงคนโง่ ที่เขาว่าโลกุตตรธรรมเอามาใช้กับชาวบ้านไม่ได้.

รู้จักศีล สมาธิ ปัญญา ให้ชัดเจน

ที่นี้ เราจะพูดกันถึงเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ชัดเจนลงไปตามสมควร. คำ ๓ คำนี้ ผ่านหูพวกเราเป็นอันมาก แล้วก็ไปอย่างพิธีรีตอง. ใครก็พูดได้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา; แล้วก็มีความเชื่อสืบๆ กันมา ว่าเก็บไว้ที่วัด. ไปบวชเป็นพระเป็นเณร แล้วจึงจะมี ศีล สมาธิ ปัญญา ปฏิบัติไปเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

นี่มันเกิดการแบ่งแยกกันอย่างนี้ อย่างโง่และที่สุด มีจุดตั้งต้นอยู่ที่ไม่รู้; ก็ตั้งต้นตรงที่คนไม่รู้ ไปจนกว่าจะรู้; ฉะนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา ต้องมีจุดตั้งต้นที่ปุถุชนคนธรรมดาไปตามลำดับ.

นี้คำว่า **ศีล** ตัวหนังสือแปลว่า **ปกติ** หรือ **ไม่ผิดปกติ** เรียกว่าศีล, คำว่า ศี-ละ นี่แปลว่าปกติ อยู่หนึ่งเหมือนกัน มันจะเป็นคำๆเดียวกันก็ได้ ศี-ละ กับ คีลา. คำว่า “ปกติ” นี้ มัน **เป็นปกติทางนามธรรม** ทางกาย ทางวาจา คือปกตินิสิตที่เกี่ยวกับจิตใจ หรือทางการกระทำ ไม่ใช่วัตถุปกติ; แต่มันเป็น กาย วาจาปกตินี้ก็เรียกว่า ศีล.

ถ้า **จิตปกติ** ก็เรียกว่า **สมาธิ** ถ้า **ความรู้ปกติ** ก็เรียกว่า **ปัญญา** แต่ไม่ค่อยมีใครเรียก; เขาเอาศีลไว้ที่ปกติ ทางกาย ทางวาจา เพื่อจะแก้ไขปัญหานั้นก่อน.

หลักปฏิบัติส่วนศีล

ถ้ามีความถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา ในชีวิตประจำวันก่อน แล้วก็เรียกว่ามีศีล. ที่จริงที่พูดว่า ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ นี้ มันเพียงแต่หัวข้อ; แม้ศีล ๒๒๗ มันก็ยังไม่หมด มันมีมากกว่านั้นมากนัก. ถ้าแยกเป็นหัวข้อละเอียดแล้ว มันจะหลายพันหลายหมื่นก็ได้; แต่ถ้าสรุปมันก็เหลือข้อเดียว ว่า **ปกติไม่มีโทษ** เกี่ยวกับกายวาจา **นั่นแหละคือศีล**. ไปทำเอาเองก็แล้วกัน ให้มีความปกติไม่เกิดโทษขึ้นเพราะร่างกาย และเพราะวาจาถือการพูดจา.

ศีลจะต้องทั้งนั้นมีเสียตั้งแต่การที่มีร่างกายที่ถูกต้อง เรื่องความสะอาด เรื่องกิน เรื่องถ่าย เรื่องอาบ เรื่องบริหารร่างกาย; นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ร่างกายให้มีความถูกต้อง ต้องสงเคราะห์เข้าไปในศีลด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้น จึง **มีการกระทำที่ถูกต้องเกี่ยวกับร่างกาย** ทุกอย่างทุกประการ : ดำเนินชีวิต หาเลี้ยงชีวิต; อย่างที่คุณเรียน

แล้วประกอบอาชีพ หาเงินมา ได้เงินมา มีเงินอยู่ ใช้เงินไปในชีวิตอย่างนี้ ก็อยู่ในขอบเขตของศีล ต้องมีความถูกต้อง ไม่เกิดเป็นอันตรายขึ้นทางกาย.

ทางวาจานี้ก็มีการพูดจาที่ไม่เป็นโทษเป็นอันตรายแก่ฝ่ายใด ก็ฝ่ายเราเองก็ได้ ฝ่ายผู้อื่นก็ได้ ต้องไม่มีโทษ ก็เรียกว่า มีศีลได้ทางวาจา.

ที่แจกออกไปเป็น พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ อะไรก็ตาม นั้นแหละมันเป็นลักษณะที่ประกอบอยู่ด้วยโทษ แก่เราบ้าง แก่ผู้อื่นบ้าง แก่ทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง; เป็นเรื่องยกตัวอย่างมาเท่านั้น ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ แล้วยังไม่พูดอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ที่มันแยกแขนงออกไปได้.

เรามีวาจาที่ถูกต้อง ไม่ทำอันตรายใคร แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย; นี่ก็เรียกว่ามีศีลถูกต้อง ทางวาจา.

รวมกันแล้วถูกต้องทั้งทางกาย, ถูกต้องทั้งทางวาจา ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น เรียกว่า สัมมวาจา - มีวาจาถูกต้อง, สัมมกัมมันโต - มีกรรมทางร่างกายถูกต้อง, สัมมาอาชีโว - ดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง; สามอย่างนี้เรียกว่าศีล. ไปพบทวนใหม่ ไปท่องกันให้แม่นยำ เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘.

เดี๋ยวนี้คนเขาถือศีลกันอย่างนกแก้วนกขุนทอง คือพอว่าศีลจบก็มีศีลแล้ว แล้วก็ทำอะไรมั่วอย่างไม่รู้. หรือว่าดีกว่านั้นหน่อย ก็มีศีลอย่างเล่นละคร : ออกทำออกทางอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่กินข้าวเย็นไม่อะไรต่างๆ แต่มันเป็นเพียงการแสดงท่าทาง ไม่ลึกลงไปถึงเจตนาอันแท้จริง. ถ้าเรามีศีลอย่างนกแก้วนกขุนทอง มีศีลอย่างเล่นละครอะไรกันอยู่เสียเป็นส่วนใหญ่ ก็ไปปรับปรุงกันเสียใหม่ ให้มีศีลถูกต้อง.

ศีลนี้มีแล้ว จะมีความปกติ ที่กาย ที่วาจา ไม่มีโทษทางกาย ทางวาจา; เราก็อยู่เป็นสุขสบายเพราะศีลนั้น ในส่วนเบื้องต้นระดับรากฐาน จึงเปรียบเทียบ

แผ่นดิน, ต้องมีแผ่นดินสำหรับเหยียบสำหรับยืน สำหรับอยู่อาศัย มีศีลเหมือนแผ่นดิน
อย่างนี้.

ทีนี้ เมื่อปฏิบัติศีล อย่างนี้แล้ว ก็มีผล ออกไปเป็น ๒ ทาง : คือมี
ความสุขเป็น กายวิเวก นี่ส่วนหนึ่ง, อีกส่วนหนึ่งก็เป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่ความมีสมาธิ.
ขอให้คนรักษาศีลนี้ ทั้งความปรารถนา จะเอาอันสูงสุด ๒ อย่าง ๒ ประการ สัก
๒ ชั้นเถิด : เพื่อมี กาย วาจา บริสุทธิ์ มีศีลแล้วเป็นสุขสบาย ชื่นอกชื่นใจ นั้น
อย่างหนึ่ง, แล้วอีกอย่างหนึ่งให้มีศีล เพื่อให้มันส่งเสริมแก่ความมี สมาธิ ด้วย; ก็ได้
อันสูงสุด ศีล ครอบบริบูรณ์ แล้วจะไปถึงนิพพานได้.

เมื่อมีศีลอยู่ ก็คือ มีการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง ในทางภายนอก, คือ
กาย วาจา นี่ถือเป็นภายนอก; ในส่วนตัวเองด้วย ในส่วนสังคมด้วย เป็นสุภาพบุรุษ
ทั้งทงาม น่าเลื่อมใส น่าไว้วางใจ น่าบูชา แล้วเราก็มีความสุขกายสบายใจ มีใจคอยโปร่ง
เพราะฉะนั้น จึงมีสมาธิง่าย. คนที่ไม่มีปัญหาคะเทาะทะลุทั้งในเรื่องครอบครัว ในเรื่อง
อะไรต่างๆ ในทางสังคมก็ตาม ใจคอของเรามันโปร่ง จึงมีสมาธิง่าย; ฉะนั้น จึงถือ
ว่า ศีล นี่มันเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิด สมาธิ. เราจึงควรตั้งใจรักษาศีล เพื่อผลอย่าง
นั้นด้วย คือมีความเป็นอยู่ที่ถูกต้องนี้ เพื่อให้เกิดจิตใจที่มั่นคง ที่เป็น สมาธิ; มันเนื่อง
กันอยู่อย่างนี้.

เมื่อมีความไม่ผิดพลาด ทางกาย ทางวาจา ทางมรรยาท ทุกอย่างทุกประการ
แล้ว ย่อมมีความสุขอยู่ในใจ มีความพร้อมที่จะเป็นสมาธิอยู่เสมอ. นี่ปัญหาเรื่องศีล
หรือบทเรียนเรื่องศีล หรือหน้าที่เรื่องศีล ของมนุษย์เรา มันก็มีอยู่อย่างนี้.

หลักปฏิบัติส่วนสมาธิ

ทีนี้ ก็มาถึงส่วนที่ ๒ คือ สมาธิ สมาธินี้ตัวหนังสือแปลว่า ตั้งมั่น หรือ
ตั้งอยู่อย่างสม่ำเสมอ. เราแปลกันว่าตั้งมั่นเสียแล้ว เราก็แปลตามๆ ไปว่าตั้งมั่น

เอาตามตัวหนังสือ แล้วก็ถือว่ามันตั้งอยู่อย่างสม่ำเสมอ คงที่ เป็นความหมายที่ชัดเจนกว่า, “มัน” นี่อาจจะเกินไปได้; แต่ว่า “ตั้งอยู่อย่างสม่ำเสมอ” คงที่แล้วความหมายชัดดีกว่า.

วิธีทำจิตให้เป็นสมาธิมีหลายอย่าง หลายประการ หลายแบบ โดยสมควร แก่อุปนิสัยจิตใจของบุคคลหนึ่ง ๆ หรือวัตถุประสงค์หนึ่ง ๆ :-

ถ้าทำสมาธิ **เพื่อให้มีความสุข** มีรสอย่างเดียวกับพระนิพพานที่นี้ และเกี่ยวพัน ก็ทำสมาธิแบบที่เป็นฌาน เป็นสมาบัติ.

ถ้าจะทำ สมาธิ **เพื่อมีฤทธิ์** มีเดช มีปาฏิหาริย์ ฤทธิ์พิศ ตาทิพย์ ก็**มีระเบียบสำหรับฝึกฝน** ไปอีกระเบียบหนึ่ง เช่น อโลกสัญญา ทิวาสัญญา เป็นต้น. ถ้าเจริญสมาธิ **เพื่อให้เป็นคนมีสติสัมปชัญญะ** ก็เจริญสมาธิ แบบที่**ให้รู้สึกตัวอยู่** ทุก ๆ อิริยาบถที่มันจะเปลี่ยนไป ย่างหนอ เขยิบหนอ อะไรหนอก็ตาม มันรู้อยู่ทุกอิริยาบถ ที่มันเปลี่ยนไป. ถ้าจะเจริญ สมาธิ **เพื่อสันติโลก** เจริญสมาธิ ด้วยการ **เพ่งพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและดับไปแห่งอุปาทานขันธ์** ในเรื่องประจำวัน; เพ่งดูให้เห็นว่าอุปาทานเกิดขึ้น ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้น เพราะการเห็นรูป ฟังเสียง ทดมกลิ่น ลิ้มรส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นต้นเหล่านี้เป็นประจำวัน. สมาธิอย่างนี้ทำให้สันติอาสวะ เป็นไปเพื่อสันติอาสวะ.

แต่เกี่ยวนี้เราจะพูดกันถึง **ความหมายของสมาธิอย่างกว้าง ๆ** ทั่วไปรวม ๆ กัน คือมีจิตใจ ตั้งมั่นสม่ำเสมอ อย่างน้อยก็เป็นความสุขขั้นหนึ่งแล้ว ในความสุขที่เกิดจากสมาธิ แล้วก็จะ**เป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่ปัญญา**; คือเมื่อจิตเป็น สมาธิแล้ว ย่อมรู้ ย่อมเห็น ย่อมเข้าใจ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. การรู้ การมองเห็น สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริงนี้ เรียกว่าปัญญา; สมาธิก็ส่งเสริมให้เกิดปัญญา.

ถ้าจะเอา **คุณสมบัติของ สมาธิ ในหลักทั่ว ๆ ไป** ท่านก็แสดงไว้ชัดว่า **จิตมีลักษณะ ๓ อย่าง** หรือ ๓ ประเภท ๓ ประการ คือ :-

จิตบรสุทธิ์ขาวผ่อง บรสุทธิ์ในที่นี้หมายถึง **บรสุทธิ์จากนิวรณ์** ตามแบบของจิตบรสุทธิ์ ไม่ใช่หมดจากอาสวะกิเลส แค่เพียงจิตบรสุทธิ์จากนิวรณ์ คือสิ่งที่รบกวนจิตอยู่เป็นประจำ. หรือถ้าจะพูดก็พูดได้เหมือนกันว่า เวลานั้นไม่มีกิเลสเกิดขึ้นรบกวน เพราะมันเป็นสมาธิ ก็เรียกว่าบรสุทธิ์จากกิเลสได้ ตามแบบของการบรสุทธิ์ในขั้นที่เรียกว่าสมาธิ ก็เรียกว่า **บรสุทธิ์** ได้; แต่มักจะเรียกว่า **ปริโยทาโต** แปลว่าขาวผ่อง น้อย่างหนึ่ง.

สมาธิโต แปลว่า **ตั้งมั่น**, ตัวหนังสือก็เล็งไปทางตั้งอยู่อย่าง **สม่ำเสมอ** **พอเหมาะพอคี่** มีความสม่ำเสมอ จิตตั้งมั่นนั้นมันรวมกำลังของจิตทั้งหมดเพื่อวัตถุประสงค์อันนี้; เพราะฉะนั้นจิตนี้สามารถทำอะไรได้มากกว่าจิตธรรมดา ฉะนั้น เรามีสมาธิก็คือมีจิตรวมกำลัง มีกำลังสูงสุดฝึกกว่าธรรมดา จึงใช้ทำปฎิหาริย์ได้.

อีกข้อหนึ่งก็คือ **กัมมณียะ** ซึ่งแปลว่า **ควรแก่การทำงาน**; ทำงานในที่นี้ หมายถึงทำงานตามแบบของจิต คือหน้าที่ของจิต มันควรแก่การทำหน้าที่ของจิต. ถ้าพูดเป็นภาษาธรรมคาออกไปอีก ก็คือ **ไวต่อหน้าที่ของจิต** คือคึกคัก เพราะฉะนั้นมันจึงคึกคักเร็ว จิตออกไปก็ดี หรือว่าจะฟื้นความจำก็ดี อะไรก็ดี มันเร็วไปหมดในเมื่อจิตมันเป็นสมาธิ เรียกว่าไวต่อหน้าที่การงานทางจิต.

สามอย่างที่กล่าวมานี้ก็มีประโยชน์ มีอันส่งผลเหลือหลายแล้ว; **บรสุทธิ์** ไม่มีอะไรรบกวนมันก็สบาย, **สมาธิโต** ตั้งมั่น มีกำลังเคลื่อน挪เขาได้, **กัมมณียะ** **ไวต่อหน้าที่ของจิต** นั้นเอง. คุณพิจารณาตู่เถอะ ถ้าเข้าใจแล้วคุณจะรักหรือจะชอบสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ เพราะว่ามือนิสงตั้งอย่างนี้. เราอยากจะทำหนังสือสักหน่อย ง่วงนอนเสียดก็อ่านไม่ได้, หรืออยากจะทำปัญหาที่ซับซ้อนลึกซึ้งหน่อย จิตจ้วเจีย ชึมเซาเสียดอ่อนเพลียเสียด ระเหยเสียด; อย่างนี้ ทำงานไม่ได้ เป็นอุปสรรคอย่างยิ่ง. ถ้าความไม่เป็นสมาธิเกิดขึ้นในจิตแล้ว จิตนั้นจะทำการอะไรไม่ได้ นอกจากจะนอน. สรุปความว่า สมาธินี้ก็ให้มีความสุขตามแบบสมาธิ แล้วเป็นปัจจัยส่งเสริมแก้ปัญญา.

หลักปฏิบัติส่วนปัญญา

เรื่องที่ ๓ เป็นเรื่องของปัญญา ปัญญา นี้แปลว่ารอบรู้ เกือบความหมาย ชนิดที่กำกวมกำว้าง ก็เลยยุ่ง: เกิดยุ่งขึ้นมาทีเดียว ว่ารอบรู้ รั้ทุกอย่าง เขาสมไป ว่ารั้ทุกอย่างเฉพาะที่ควรรั้, ที่ไม่ควรจะรั้ ไม่จำเป็นจะต้องรั้ อย่าไปรั้มันเลย. แม้แต่คำว่าสัมมาสัมพุทธโธ ก็จำกัดความหมายอย่างนี้ : บรรดาสิ่งที่ต้องรั้ในฐานะเป็น พระพุทธเจ้าแล้วรั้หมด; แต่ที่ไม่จำเป็นจะต้องรั้ ก็ไม่ต้องไปรั้มัน. ฉะนั้น จึงแล้วแต่ว่า มีวัตถุประสงค์อย่างไร ก็ให้รั้หมดในขอบเขตของวัตถุประสงค์อย่างนั้น ก็เรียกว่าปัญญาได้ เรียกว่ารอบรั้ รั้รอบได้.

อย่าง เป็นมนุษย์นี้จะต้องรั้อะไรบ้าง ก็ให้รั้หมด นั่นคือปัญญา รอบรั้แล้ว ครบหมดแล้ว สำหรับมนุษย์. ถ้ามีปัญหาเป็นความทุกข์ เป็นความไม่มีสุข ก็รั้สิ่งที่แก้ไขความทุกข์นั้น ทุกอย่างทุกประการ หรือทุกระดับ; เหมือนที่พูดกันเมื่อวานนี้ ว่ารั้ทั้งในทางที่ป้องกันมิให้เกิดขึ้น, รั้ในทางที่จะกลบเกลื่อนมันเสีย, รั้ในทางที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงมันเสีย, รั้ในทางที่จะตัดรากถอนโคนมันเสีย เป็นระดับๆ อย่างนี้; เพราะว่าบางทีเราก็อไม่สามารถจะรั้ในระดับสูง มันมีสมรรถภาพน้อย ก็รั้ในระดับต่ำ เช่นกลบเกลื่อนหรือว่าหลบหลีก เช่นเปลี่ยนแปลงแก้ไข จนกว่าจะเป็นโอกาสของการตัดรากเหง้าไปเลย.

เขาเปรียบ อุปมาเหมือนกับ การปราบพญาคาที่ขึ้นรก ระดับง่าย ๆ ก็ว่า ไปลาก ๆ มัน เสียมันก็เกลี้ยงไปพักหนึ่ง, ถ้าจะ ดีกว่านั้น ก็เอาอะไรไปทับ เสีย เอาหินไปทับเสีย เอาอิฐไปทับเสีย กระดานปูเสีย มันก็เกลี้ยงไป ถ้ายกกระดานขึ้นมันก็เกิดอีก, ระดับสุดท้าย จึงว่า ขุดราก ไปเผาไฟทิ้งเสีย.

ปัญญาก็รั้ตามลำดับ ตามเหตุการณ์ ตามสถานะ ตามความเหมาะสมที่ควร จะรั้ แล้วก็รั้ในทุกแง่ทุกมุม ที่จะขจัดความทุกข์ได้; เพราะฉะนั้น อย่าได้อวดดีไป

ว่าเราจบปริญญาแน่นี่ จากมหาวิทยาลัยแน่นี่แล้ว จะเป็นการรอบรู้; มันเป็นการรู้
 คำนึง ส่วนหนึ่ง แล้วก็ขึ้นอยู่กับอาชีพ คือส่วนของอาชีพเท่านั้นเอง. แม้เขาจะ
 เรียนปรัชญา นี่ก็เพื่อหาเงินด้วยปรัชญา; การเรียนปรัชญากลายเป็นอาชีพ ไม่ใช่เพื่อ
 จะตรัสรู้เป็นพระอรหันต์แล้วไม่สามารถจะตรัสรู้ได้ด้วยปรัชญา. อย่าเข้าใจผิด; การ
 ตรัสรู้ต้องได้ด้วยการประพฤติกระทำอย่างถูกต้อง อย่างที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา
 นี้เอง, ไม่ใช่ปรัชญา ต้องเป็นการปฏิบัติด้วยศาสนาลงไปตรงๆ.

คำว่า “ปรัชญา” นั้นฟังเพี้ยน เพื่อเจ้อ คือเอาไปใช้กับอะไรก็ได้ แม้แต่
 ก้อนหินก้อนนี้ เราจะกุมมันในแง่ของปรัชญา เป็นปรัชญาของก้อนหิน นี่ก็ใช้ได้; คล่า
 ว่าถึงเรื่องจิตใจของมนุษย์ หรืออะไรที่มีมันยุ่งยากซับซ้อน, เป็นวิธีการมองในแง่หนึ่ง
 มุมหนึ่ง *คำนวณไปตามเหตุผล* ที่ว่าจิตจะพาไป; นั่นเป็นรูปปรัชญา มีแต่จะไกลออกไป
 ไปไกลออกไป ไม่เข้าไปสู่การปฏิบัติ. ถ้าวกเข้ามาสู่การปฏิบัติ ก็กลายเป็นเรื่องของ
 ศาสนาไม่ใช่เรื่องปรัชญา.

ขอให้รู้จักคำว่าปัญญาให้ดีๆ อย่าให้กลายเป็นปรัชญา ทั้งที่คำพูดนั้นมันเป็น
 คำเดียวกัน; เพราะว่าเขาใช้ผิด เขาบัญญัติผิด. ถ้าทำท่ายอย่างนี้ว่า เขาคำว่า
 ปรัชญาไปเป็นคำแปลของ *philosophy* นั้น มันผิดอย่างร้าย. *philosophy* เขามีได้หมาย
 ถึงรู้แจ้งประจักษ์หมดกิเลสอะไรได้; เขาหมายถึงความรู้ที่ลึกซึ้ง ที่ตีบออกไปด้วย
 เหตุผล ยังไม่พบความจริงของมัน ยังอยากรู้อยู่เรื่อย นี่เขาเรียกว่า *philosophy* ซึ่งไม่
 ควรจะเรียกว่าปรัชญา.

ปรัชญาแปลว่า ปัญญา คือรอบรู้ ทรง จริง ชนิดที่ใช้ประโยชน์ได้.
 เคยไหมเราเอากำว่าปรัชญาไปใช้อย่างนั้นเสียแล้ว ก็ยกให้ไป; มายึดเอากำว่าปัญญา แม้จะ
 เป็นคำๆ เดียวกับปรัชญา ก็แยกความหมายกันเสีย เป็นปัญญารู้สิ่งที่ควรรู้ แล้วก็หลุด
 พ้นได้. **ปัญญาเป็นภาษาบาลี ปรัชญาเป็นภาษาสันสกฤต** เป็นคำพูดคำเดียวกัน.

ปัญญาที่ควรจะมีในพระพุทธศาสนา

ที่ว่ามี **ปัญญา** ก็คือ **รู้ที่ควรจะมี**; ใช้คำว่า “ควรจะมี” ดีกว่าที่จะใช้คำว่า **ต้อง** คือให้มันเกินต้องรู้ไว้สักหน่อย. ที่ควรจะมีสำหรับความผาสุก อะไรที่ละเอียด ประณีตขึ้นไป ซึ่งควรจะมีก็คือ : **รู้ความทุกข์ รู้จักความทุกข์, รู้จักเหตุของความทุกข์, รู้จักความดับแห่งความทุกข์, รู้จักทางให้ถึงความดับแห่งความทุกข์**, ที่เรียกว่า **อริยสัจสี่**; แต่ไม่ใช่รู้อย่างศึกษาท่องจำหรือคำนวณแบบปรัชญา. **ต้อง** **รู้แบบปัญญา** คือ **ผ่านไปจริง** แล้วก็ **รู้จริง** ไม่ต้องใช้เหตุผลคำนวณ, ใช้ความรู้สึกที่ได้ผ่านไปจริง เป็นตัวหลักสำหรับจะศึกษาพิจารณาหรือแม้แต่คำนวณ; ที่จริงก็ไม่ต้องคำนวณ.

ถ้า **กิเลส** เกิดขึ้นในจิต เราต้อง **รู้จัก** กิเลส นั้นจริง ๆ **ไม่ต้อง** **คำนวณ**. พอ **กิเลส** เกิดขึ้นในจิต ขอให้ **รู้จัก** กิเลส นั้นจริง ๆ, แล้วก็รู้ไปถึงอิทธิพลของมัน หรือว่ามีปฏิกิริยาอะไรออกมา จากการที่ **กิเลส** มีอยู่ ซึ่งเป็นความทุกข์อยู่จริง ๆ; เช่นความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความยึดมั่นถือมั่นอะไรต่าง ๆ มันก็เป็นทุกข์อยู่จริง ๆ; **ไม่ต้อง** **ใช้เหตุผล** ที่เป็นการ **คำนวณ** แต่ **ใช้เหตุผล** ชนิดที่ **ได้รู้สึกอยู่จริง**. นี่ปัญญาในพุทธศาสนาก็หมายถึงอย่างนี้.

แม้ว่าในเรื่องอื่นๆ ที่พูดไว้ คล้ายกับว่าจะต้องใช้การคำนวณ ก็ไม่ใช่เพื่อให้ใช้การคำนวณ เช่น **รู้** **อนิจจัง** **รู้** **ทุกขัง** **รู้** **อนัตตาน์** อย่าไปรู้อย่างการคำนวณ; ถ้ารู้ อย่างนั้นมันเป็นปรัชญา แล้วก็เพื่อเจอไป. **ต้อง** **รู้จัก** **มองเห็นอยู่** เช่นว่า :-

จะดูที่เนื้อหนังร่างกายนี้ **เป็นอนิจจัง** เปลี่ยนแปลง ก็ขอให้ **เห็นอยู่** **รู้สึกอยู่**, **ไม่ต้อง** **คำนวณ**; แล้วความกตัญญูในใจ **เกิดขึ้น** **เปลี่ยนแปลง** ไปอย่างไร **ก็รู้สึก** **ที่นั่น** **ไม่ต้อง** **คำนวณ**. แม้แต่การหายใจไม่เที่ยงอย่างนี้ ก็ไม่ต้องคำนวณ ให้ **เห็นอยู่** **ว่ามัน** **ไม่เที่ยง** : สุขเวทนาไม่เที่ยง ก็ให้เห็นสุขเวทนาเกิดขึ้นจริง ๆ ก่อน แล้วก็รู้ว่ามัน **ไม่เที่ยง** อย่างไร **ไม่ต้อง** **คำนวณ** ด้วยเหตุผล.

ทุกขัง ก็เหมือนกัน ต้องรู้ เมื่อถูกทุกข์ทรมาน หรือว่าเห็นทุกข์ เพราะว่า
ดูแล้วมันน่าเกลียดเหลือเกิน.

อนัตตา นี้ดูยาก จึงแนะนำให้ดูหลายๆ มุม หลายแง่ ว่าถ้าเป็นอนัตตาตัวตน
ของเรา มันควรจะตามใจเรา; เราต้องการอย่างนี้ มันควรจะเป็นอย่างนี้ อย่าเป็น
อย่างอื่น เป็นต้น. เกียวกับมันไม่เล่นด้วย ฉะนั้น จึงถือว่าไม่ใช่อกตา; หรือว่าถ้า
เป็นอกตา มันก็ต้องทรงตัวมันเองได้ในลำพังตัวมันโดยเด็ดขาด ไม่ต้องอาศัยเหตุปัจจัย
อะไร. เกียวกับมันมีแต่อาศัยเหตุปัจจัยไปเสียทั้งนั้น แล้วจะเรียกว่าอกตาที่ตรงไหนกัน.
มันส่งทยอยกันเรื่อยไป จนไม่รู้จะชี้ลงไปตรงไหนว่าเป็นอกตาแท้จริง; มันมีสิ่งนี้ให้
เกิดสิ่งนี้เรื่อยไปเป็นสายไปเลย ไม่มีส่วนไหนที่พอจะชี้ว่า นี่เป็นอกตาที่แท้จริง. โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งความรู้สึกลึกซึ้งแห่งจิต ก็ไหลเป็นเกลียวไป ไม่อาจจะชี้ตรงไหนลงไป ว่า
เป็นอกตาที่แท้จริง; นี่ไปคำนวณอย่างไรเขลานั้นแหละ จึงเกิดความเข้าใจผิด มีอกตา
ตัวตนอะไรขึ้นมาแท้จริง.

ถ้าเราเอาการ มองดู ลงไปจริง ๆ ที่สิ่งนั้น ๆ มีความรู้สึกจริง ๆ ในสิ่งนั้น ๆ
ด้วยปัญญาแล้ว ไม่มีทางที่จะผิด. นี่เรียกว่า ปัญญาในเรื่องไตรลักษณ์ : เห็น
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, และเห็นสรุปท้ายว่ามันเป็นอย่างนี้เอง ก็เรียกว่า เห็นตอตา
เห็นปฏิจจสมุปบาท. เราไม่พูดถึงเรื่องเหล่านี้เพราะยืดเยื้อมาก. ไปศึกษาเอาหรือว่า
พูดกราวอื่น ยกตัวอย่างมาให้เห็นเท่านั้น ว่าปัญญา นั้น คือ เห็นอนิจจัง เห็นทุกขัง
เห็นอนัตตา, แล้วมันเป็นอย่างนี้เอง เรียกว่าเห็น ตอตา เห็นความที่มันเนื่อง
กันไปเป็นสาย; ไม่มีทางที่จะชี้ว่าตัวตนที่ตรงไหน นี่ก็เรียกว่า กระแสแห่งปฏิจจ-
สมุปบาท อย่างนี้เป็นต้น.

ปัญญาที่ควรเข้าใจ

ที่เห็นที่มีประโยชน์ อย่างหนึ่ง ก็คือ เห็น หรือ รู้ หรือ เข้าใจ รอบรู้
ในสิ่งที่เรียกว่าวิสัยัจฉ. สัจจะแปลว่าความจริง ยังมีความหลอกลวง; เพราะว่า

คนแต่ละคน ถือความจริงของตนเป็นความจริง ไม่ยอมรับความจริงของคนอื่น. เราเป็นปุถุชนจะต้องมีความจริงของเราเอง; สัจจะนี้ยังใช้ไม่ได้ ก็ยังไม่เป็นสัจจะ เว้นไว้แต่ว่ามันจะมีเหตุผลหรือการพิสูจน์ ว่ามันเป็นอย่างนั้นจริง คือกับทุกข์ได้จริง.

ถ้ากับทุกข์ได้จริง เขาไม่เรียกว่าสัจจะของใคร; เขาเรียกว่า อริยสัจจะเป็น สัจจะของพระอริยเจ้า คือ อริยสัจ ๔ ประการ; และ ส่วนที่ต้องรอบรู้อะไร ๆ ก็คือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ, เรียกว่า นิโรธสัจสั้น ๆ.

สัจจะของพระอริยเจ้าที่จะกับทุกข์ได้ คือ อภิญญาภิสมรรค มรรคมงคล ๘ ประการ, ความถูกต้อง ๘ ประการ ดำรงอยู่ในฐานะเป็นกลาง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา นี่ก็เป็นหลักอันหนึ่ง ที่ว่าจะพูดกันในแง่ ปรัชญา ก็ได้ หรือแม้ที่สุดแต่ในแง่วิทยาศาสตร์ ก็ได้.

มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ดำเนินอยู่ที่ตรงกลาง ทั้งอยู่ที่ตรงกลาง; “กลาง” ในที่นี้ ก็แปลว่า สมดุลย์ มีความหมายอย่างเดียวกับสมดุลย์. ถ้าหนักไปทางซ้าย หรือ หนักไปทางขวา ก็เรียกว่าไม่สมดุลย์; ไม่ใช่มัชฌิมาปฏิปทา, แต่ คือ อย่าง แบบซ้าย บ้าง คือ อย่าง แบบขวา บ้าง. ถ้าถูกต้อง ต้องอยู่ที่ตรงกลาง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา; เรื่องซ้าย เรื่องขวา นี่น่าจะยกเลิกกันเสียที หรือว่ามันจะไม่เป็น positive ไม่เป็น negative.

กลางต้องอยู่ในระดับที่สมดุลย์ จึงจะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่แ่งคี่แ่งร้าย ไม่แ่งคี่หรือไม่แ่งชั่ว ก็มันอยู่ระหว่างที่พันคี่พันชั่ว เหมือนกับอยู่ตรงกลาง; ไม่ใช่คี่ ไม่ใช่ชั่ว นี่จึงจะเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ไม่ใช่บุญไม่ใช่บาป มันอยู่เหนือบุญเหนือบาป.

มัชฌิมาปฏิปทา อันสุดท้าย แล้วก็ ไม่พูดว่าอะไรโดยส่วนเดียว เช่น ไม่พูดว่ามีอยู่ หรือไม่พูดว่าไม่มี. พูดว่ามี ยืนยันว่ามี ก็ไปไปตามแบบคนมองเห็นว่ามี; พูดว่าไม่มี ก็มองไปตามแบบของคนโง่ ที่เห็นว่าไม่มี.

หัตถนิบาปฏิบัติ มองไปในแง่ที่ว่า มันมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งกันไปอย่างนี้ เป็นสายเรื่อยไป : จะว่ามีก็ถูก, จะว่าไม่มีก็ถูก. จะว่าไม่มีก็คือ ไม่มีตัวตนที่ตรงไหน นอกจากการเปลี่ยนแปลงเป็นสายไป. ถ้าว่า จะว่ามี ก็ถูกได้เหมือนกัน เพราะมันมีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นสายไปนี้ แต่มันไม่มีตัวตน; ฉะนั้น การพูดว่ามีตัวตนก็ไม่ถูก, พูดว่าไม่มีตัวตนก็ไม่ถูก. พูดในตรงกลางนั้นแหละ คือไม่มีทั้ง ๒ อย่าง; ไม่เอาตัวตนเข้ามาจับ นี่จึงจะถูก. แต่เราก็พูดไม่ได้ เราก็เลยพูดอย่างว่า “ไม่มีตัวตน”; อย่างนี้ก็พูดว่าไม่มีตัวตน. แต่ที่แท้นั้น มันจะไม่ใช่ทั้ง ๒ อย่าง คือว่า ตัวตนก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ตัวตนก็ไม่ใช่; มัน เป็นเพียงกระแสแห่งสังขารปรุงแต่งกันไปเป็นสาย.

ที่กล่าวมานี้เป็นตัวอย่าง ที่จะให้เข้าใจว่า บัญญาเห็นแจ้งสิ่งทั้งปวง อย่างไร; แต่ถ้าพูดทำนองนี้เรื่อยไป ก็อาจจะกลายเป็นปรัชญาเพื่อเจ้ออีก ไม่จำเป็น. ต้องการแค่เพียงให้เห็นว่า **ไม่มีส่วนไหน** ที่เราจะเข้าไปยึดถือเอาได้ ด้วยความเป็นตัวตน; ล้วนแต่มันจะขบกัดเอาทุกที่ที่เข้าไปยึดถือเอาว่าเป็นตัวตน, ถ้าหยุดความยึดถือ หยุดความหมายมันเสียมันก็เป็นปกติ.

มีความปกติอย่างปัญญา เป็นผลมาจากปัญญา อย่างนี้เป็นปกติสูงสุด. ปกติอย่างคตินั้นปกติที่ ภาย วาจา ก็สบายดีเหมือนกัน; ปกติอย่าง สมาริ ปกติที่จิต มันก็สบายยิ่งขึ้นไปอีกว่า. **ที่นี้ ปกติอย่างปัญญานี้** มันลึกซึ้งไปกว่านั้นอีก เป็นความ **ปกติสูงสุด** ประเสริฐขึ้นไปกว่าปกติด้วยสมาริไปอีก. ถ้าจะเปรียบเทียบพอเข้าใจง่าย ๆ ก็ที่ว่าเหมือนกับปราบหญ้าคา ถาก ๆ เอาทีละต้นก็เหมือนปกติอย่างคติ, ถ้าว่าเอาหิน เอากระเบื้องมาทับไว้ มันก็ปกติอย่าง สมาริ, ที่นี้ถ้าขุดรากหญ้าคาขึ้นมาเผาไฟเสียให้สมน้ำหน่ำ เอาชื้อเต้าไปลอยทะเลเสีย; นี่จึงจะเป็นปกติอย่าง ปัญญา ซึ่งปกติกว่าใช่ไหม?

ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้มีชีวิตอยู่อย่างวิเวก

มีคำอีกคำหนึ่งที่น่าสนใจ คือคำว่า “วิเวก” คุณจะเข้าใจผิดกันอยู่มาก สำหรับคำนี้ เพราะฉะนั้นควรทราบหลัก ตามที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา คือ กายวิเวก จิตตวิเวก อูปริวิเวก.

ถ้าเรามีศีล มันเป็นกายวิเวก รวมทั้งที่เราไปอยู่ในที่สงบสงัด นั่นก็เป็นส่วนของศีล. เราอยู่อย่างไม่มีความคิดฟุ้งซ่านทางกาย ทางวาจา เรามีกายวิเวก สบายทางกาย คือไม่มีอะไรรบกวนในทางกาย.

คำว่าวิเวก แปลว่า เตี่ยว หรือเอก อย่างสูงสุด อย่างวิเศษ คือไม่มีอะไรรบกวนอย่างสูงสุด ก็อยู่แต่เดียว ไม่มีอะไรรบกวน จะเรียกว่า free หรือ เป็นอิสระ นั่นได้ นั่นแหละคือ วิเวก. กายวิเวกไม่มีอะไรรบกวน กายก็สบาย.

พอมีสมาธิ มันกลายเป็น จิตตวิเวก ไม่มีอะไรรบกวนจิต มันก็ยิ่งสบายขึ้นไปอีก มันเป็น free อิสระในทางจิต.

ทีนี้ พอขึ้นไปถึงขั้นปัญญา ก็ไม่มีกิเลสตัณหา เพราะว่าถอนราก ถอนโคนแล้ว เป็นอูปริวิเวก; ตามตัวหนังสือก็ต้องแปลว่า วิเวกจากของหนัก วิเวกด้วยปัญญา เรียก อูปริวิเวก ว่าวิเวกจากของหนัก คือปัญหาต่างๆที่เราเคยแบกไว้ โดยความเป็นตัวกู - ของกู.

เงินของกู ทองของกู เมียของกู ลูกของกู เกียรติยศ ชื่อเสียงของกู อะไรของกู นี่เรียกว่าภาระหนัก, กระทั่งว่าเบญจขันธ์นี่ก็เป็นภาระหนัก, กระทั่งว่าชีวิตนี้ของคนใจ มันก็เป็นของหนัก เรียกอูปริ ทั้งนั้น; ปัญญา นี่ทำลายของหนัก อันนี้ให้หมดไปไม่เหลืออยู่ ก็เลยไม่ต้องมีของหนัก ก็เรียกว่า อูปริวิเวก - วิเวกจากของหนัก เป็นอิสระจากกิเลส ไม่มีกิเลส ก็ไม่มีอนุสัย ไม่มีอะไรที่จะทำให้เกิตรู้สึกเป็นของหนัก แก่จิตใจด้วยอำนาจของอุปาทาน.

นี่คือ **ปัญญาทำให้เกิด อุปธิวิเวก** จะเรียกว่าความสุขก็ได้; ถ้าจะใช้ โภชนาชวนเชื่อ แต่เราไม่ค่อยชอบใช้วิธีโภชนาชวนเชื่อ; ก็ใช้ว่า สุขทางกาย สุขทางจิต สุขทางสติปัญญา อะไรไปแบบนั้นก็ได้. ใช้สุขเป็นเครื่องโภชนาชวนเชื่อ แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่ใช่; ท่านใช้ว่าไม่มีทุกข์ มันดับทุกข์ มันไม่มีทุกข์สิ้นสุดแห่งความทุกข์ ไม่เอาเหี่ยวล่อ. จะไปล่อเอาความสุขอะไรกันอีก เพราะปัญหาที่แท้จริงมันอยู่ที่ความทุกข์; เมื่อความทุกข์หมดแล้ว มันก็ควรจะถือว่าหมดปัญหา.

“ปัญหา” นี่เหมือนกับรอกัญ หรือเชิงหนาม ที่เรา **ต้องตัดมันด้วยดาบที่คมเฉียบ** ที่เราล้างแล้วที่บนหิน คือ **สมาธิ** โดยยืนอยู่บนแผ่นดินที่มันลง คือ **ศีล** เข้ารูปอุปมาที่กล่าวแล้วข้างต้น จะจำง่ายมันลืมยาก.

ขอให้อธิบาย ทุกคนมีหน้าที่อะไรในชีวิต ตลอดชีวิต; หน้าที่ก็คือ **ดับความประจำชีวิต ให้คม เฉียบอยู่เรื่อย** แล้วก็ **ตัดฟันปัญหา** เหล่านั้นอยู่เรื่อย. *อย่าได้เกิดมาเพื่อกิน เพื่อกาม เพื่อเกียรติยศ* มันจะจมลงไปในเชิงหนามนั้น หนักขึ้น ๆ แล้วไม่มีโอกาสที่จะดับความด้วยอะไรเลย มันก็ตายทั้งเป็นอยู่ที่นั่น.

เราเกิดมาทำไม? ปัญหาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ นั้น มันอยู่ที่ไหน? อยู่อย่างไร? เราควรจะทำอะไร? ทำอย่างไร? ที่แท้ก็ควรจะทำหมดปัญหา ไม่ใช่จะเพิ่มปัญหา. อย่าไปหลงในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ; พยายามที่จะยกตัวเองขึ้นมาให้สูง อยู่เหนือปัญหา เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ; ถ้าลงไปหลงไหลมัวเมา กับมันแล้ว ก็กลายเป็นเรื่องใหญ่โตมโหฬารขึ้นมา เป็นภูเขาเลากาขึ้นมาทันที. นี่เขาเรียกว่าเชิงหนาม หรือว่ารอกัญ สางไม่ไหว ให้ออกมาเสียจากรอกัญ จากเชิงหนาม ด้วยการถากถางด้วยดาบที่คมเฉียบ คือปัญญา มีศีล มีสมาธิ เป็นอุปกรณ์ในการลบ.

เอาละพอกันทีสำหรับปัญหาของคน ที่ว่าเรามีหน้าที่อย่างไร ประจำในชีวิต. เวลาสำหรับทุกคนแล้ว ต่อไปนี่ก็เป็นเวลาสำหรับถาม ใครมีปัญหาอะไรในขอบเขตเรื่องนี้ก็ตาม.

คำอธิบายตอบปัญหา

(ถาม) ผมอยากให้อาจารย์ ช่วยอธิบาย เกี่ยวกับการฝึก สมาธิ แบบที่เป็น ทางด้านอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์.

(ตอบ) โอ๊ย, ไม่ใช่เวลานี้. เรื่องสมาธิ เรื่องอะไรก็ตาม มันเป็นเรื่องเฉพาะ มันยาว มันมาก; ไม่ใช่เอามาพูดได้เวลานี้ ไม่เกี่ยวกับปัญหาเรื่องนี้. ไปหาอ่านจากหนังสือก็ได้ แล้วก็ไม่ได้แนะนำให้ทำ. **ปัญหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติโดยตรง เรื่องคือ ปัญญา ที่เราจะต้องทำ** อย่างในฐานะที่ว่าเป็นการกลับมาประจำตัว; นั้นมันนอกเรื่อง สมาธิเพื่อปาฏิหาริย์ ไม่รวมอยู่ในเรื่องนี้, มันเท่ากับคุณกลับมาแล้วไปพันหัวคน นี่ไม่ถูก. ต้องกลับมาเพื่อตัดรากชฎี ตักกิเลส ตัดคัดเหา. ตามอย่างอื่น.

(ถาม) ที่ท่านอาจารย์บอกว่ามี ๓ วิธี แล้วเราควรจะปฏิบัติ วิธีไหน หรือจะปฏิบัติทั้ง ๓ วิธีเลย? ที่บอกว่าเพื่อให้เห็นนิพพาน ที่ให้เห็นนิพพานชั่วคราว และเพื่ออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ แล้วก็เพื่อใช้ในการทำงาน ไก่ล่องต่อการทำงาน

(ตอบ) ปนกันยุ่งแล้ว เอาได้, ฟังถูกแล้ว. สมาธิ ๔ ประเภท :

(๑) ถ้าเจริญสมาธิ เพื่อให้ได้รับความสงบจิตสงบใจ เป็นสุข, เหมือนกับว่าชิมรสพระนิพพาน เป็นการชิมลองนี้; ให้เจริญสมาธิแบบที่จะทำได้ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตรีตยฌาน จตุตถฌาน นี่แบบหนึ่ง.

(๒) ถ้าว่าทำสมาธิเพื่อปาฏิหาริย์ เช่นทิพย์จักษุ เป็นต้นนี้ ก็ให้เจริญสมาธิประเภททิวาสัญญา อาโลกสัญญา ทำกลางวันเป็นกลางคืน ทำกลางคืนเป็นกลางวัน เป็นต้นนี้ กระทั่งอย่างอื่นอีก นี่เราไม่ต้องการ.

(๓) เพื่อมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ คือทำสมาธิกำหนดอิริยาบถที่เปลี่ยนแปลง อยู่ทุกอิริยาบถทุกอย่างทุกประการนั้น นี่ก็ทำอยู่เป็นสัมปชัญญะ นี่แนะนำให้ทำ.

(๔) สมมติ เพื่อยืนยันว่านั่น ให้ยกยอกำหนดความเกิดขึ้น แห่งอุปาทาน-
 ันธ์ และความดับไปแห่งอุปาทานันธ์. ตัวอย่างเมื่อตาเห็นรูป เกิดผัสสะ เกิดเวทนา;
 ถ้ามีอวิชชาเข้ามาครอบงำขณะนั้น มันก็ปรุงเป็นตัณหา เป็นอุปาทาน. อย่างนี้ก็เรียกว่า
 อุปาทานนั้น ถูกยึดมั่นถือมั่น ด้วยอำนาจของอุปาทาน. อุปาทานันธ์ เกิดขึ้นอย่างไร,
 เมื่อตาเห็นรูป ดับไปอย่างไร, เกิดขึ้นอย่างไร, เมื่อหูฟังเสียง ดับไปอย่างไร; นี้อย่างนี้
 ก็จะเป็นสมมติภาวนา ยกยอกำหนดเกิดขึ้นดับไปแห่งอุปาทานันธ์.

ทั้ง ๔ ประเภทนี้ ประเภทสุดท้าย เป็นประเภทที่แนะนำ เป็นความสำคัญ.

ที่นี้ อีกอันหนึ่งนั่น ลักษณะของสมมติ ถ้าเราพิจารณาว่ามีสมมติถูกต้อง
 หรือไม่ เราก็สำรวจดูด้วยลักษณะ ๓ ประการ : มีจิตบริสุทธิ์ขาวผ่อง นี้อย่างหนึ่ง,
 มีจิตตั้งมั่นสม่ำเสมอ นี้อย่างหนึ่ง, จิตว่างไวควรแก่หน้าที่การงานทางจิต นี้อย่าง
 หนึ่ง. ถ้าประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการนี้แล้ว ก็เรียกว่าเรามีสมมติ ถึงขนาด
 มาตรฐาน ใช้เป็นเครื่องวัด; แต่มันก็แสดงประโยชน์ อันนี้อยู่ในตัวเอง. เรา
 ควรจะฝึกสมาธิชนิดที่ว่า ทำจิตให้ว่างไว้ในหน้าที่การงานของจิต นั้นแหละดี ทั้งมันเฉยๆ
 ไม่ค่อยจะได้ประโยชน์อะไร; มันสบายเท่านั้นเอง.

(ถาม) ผมอยากเรียนตามท่านอาจารย์ว่า คำว่า อนุสัย กับคำว่า วิบาก นี้มีความหมาย
 เหมือนกันหรือเปล่า?

(ตอบ) อนุสัย กับ วิบาก มีความหมายในหลักของการใช้คำนี้ ในความหมาย
 ทั่วๆ ไป. คำว่า อนุสัย ไม่ใช่ออย่างเดียวกับ วิบาก. วิบาก ก็แปลว่า ผลของการ
 กระทำด้วยเจตนา ก็คือทำกรรม แล้วก็ได้ ผลกรรม เรียกว่าได้ วิบาก. ที่นี้ อนุสัย
 หมายถึง ความที่มีอะไรนอนเนื่อง มีอยู่ในสันดาน เป็นรูปภาพพจน์คล้ายๆ อย่างนั้น,
 แล้วก็ หมายถึงกิเลสที่เป็นความเคยชิน นอนเนื่องอยู่ในสันดาน.

ที่เราโลภน้อยๆ ก็เกี่ยวกับว่ารักน้อยๆ นี่ก็เกิดราคานุสัย - อนุสัยคือ ราคะ เป็นความเคยชินที่จะเกิดราคะ หรือโลภะ ง่ายขึ้น; ส่วนที่เป็นความเคยชินนอนอยู่ในสันดาน นี่ก็เรียกว่าอนุสัย.

เรา โกรธน้อยๆ เกลียดน้อยๆ นี้ ก็เกิดปฏิฆานุสัย ขึ้น คือเคยชินที่จะโกรธ เคยชินที่จะเกลียด; เคยชินส่วนนี้ที่เรียกว่า ปฏิฆานุสัย, อนุสัยคือปฏิฆะ.

เมื่อเราชินต่อการสะเพร่าปล่อยให้ข้ามไป อย่างไม่ได้พิจารณา โดยเฉพาะ ก็คือ อทุกขมสุขเวทนา ที่พูดแล้วอย่างละเอียด ใครมีอาการทำอย่างนี้ ก็เลยเรียกว่า หลอกหลอน อวิชชานุสัย - หมกหมมความโง่หรืออวิชาไว้.

ถ้าจะเอาคำ ๒ คำนี้ตั้งเข้ามาหากันให้ได้ ก็จะต้องเรียกว่า อนุสัย นี่ก็เป็น วิบาก ของกิเลส ก็ได้เหมือนกัน; ในความหมายที่พิเศษอีก เช่นว่าเราพอใจใน สุขเวทนา กำหนดในสุขเวทนานี้ เป็นกรรมเป็นการกระทำ ผลวิบากเกิดขึ้น คือสะสม ราคานุสัยไว้ครั้งหนึ่ง ฉะนั้น ราคานุสัย นี่ก็ คือ เป็นวิบากของการพอใจ ในสุขเวทนา ก็ได้; หรือว่า มีความไม่พอใจ ในทุกขเวทนา ก็เกิดปฏิฆานุสัย; อนุสัยส่วนนี้ ก็เป็นวิบากของความไม่พอใจในทุกขเวทนาจึงได้; หรือ ปล่อยให้อทุกขมสุขเวทนา ผ่านไป โดยไม่ใช่เป็นโอกาสสำหรับศึกษาความรู้ ก็เกิดอวิชชานุสัย, อวิชชานุสัยนี้ ก็พอจะเรียกได้ว่าเป็นวิบาก คือผลที่เกิดออกมาจากกรรม คือความเป็นคนสะเพร่า ปล่อยให้อทุกขมสุขเวทนาผ่านไปโดยไม่มีการรู้เท่ารู้ทัน. แต่เขาไม่ได้ใช้อย่างนี้, คำว่า วิบากหมายถึงผลของกรรมโดยตรง ในวัฏฏะสาม.

(ถาม) ผมอยากจะกราบนมัสการถามท่านอาจารย์ว่า ท่านอาจารย์บรรยายมาทุกครั้งๆ มักจะเน้นคำว่าไม่ให้ยึดถือตัวกู - ของกู ดังนั้นพุทธภาษิตที่ว่า อตุตาหิ อตุตโน นาโถ จะใช้เข้ากันได้ไหม ?

(ตอบ) พุทให้ชักกว่านี้ก็ต้องพู่ว่า ทำไมพระพุทเจ้าเอง ในบางทีท่านตรัสว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” คือสังขารก็ตาม วิสังขารก็ตาม ทั้งหมดนี้เป็นอนัตตา คือ มิใช่อัตตา อย่างนี้มีอยู่มาก. แล้วทำไมบางทีท่านตรัสว่า *อตฺตาทิ อตฺตโน นาโถ – อตฺตานั้นแหละเป็นที่พึ่งของอตฺตา, ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน.*

อย่างแรกนั้นอย่างที่ไม่มีความคิด; ท่านพูด ภาษาปรมัตถ์ ภาษาสัมปรายิกโวหาร. ที่นี้ที่ว่า *ตนเป็นที่พึ่งของตน* นี้ พุทภาษาชาวบ้าน เป็นทฤษฎีธรรมิกโวหาร, ภาษาชาวบ้าน ภาษาที่พูดกับชาวบ้าน หรือจะเรียกเป็นภาษาโฆษณาชวนเชื่อก็ได้ แต่ไม่ใช่เจตนาหลอกลวง.

ถ้าใครยังมีความรู้สึกว่าคุณอยู่ในสิ่งใด ก็ให้ใช้สิ่งนั้นแหละทำที่พึ่งแก่ตน. ถ้าเรายังมีวิชาอยู่ เราต้องรู้สึกว่าคุณ มีตัวฉัน มีของฉัน มีตัวกู มีของกู ก็ใช้กำลังของตัวกู – ของกูนี้ ทำที่พึ่งแก่ตัวกู; เช่นให้รักตัวกู อยากช่วยตัวกู ขวนขวายให้เกิดความรู้ความเข้าใจเพื่อประโยชน์แก่ตัวกู. เทียวเถอะจะค่อยรู้ว่าไม่มีตัวกู มันก็ละตัวกูได้ บรรลุมรรค ผล นิพพานไปได้; อากอย่างนี้ก็เรียกว่า ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน สำหรับคนที่ยังมีตนอยู่ กว่ามันจะหมดความรู้สึกว่าตัวตน. เพราะฉะนั้น เราจึงถือว่า คำพูดหรือคำตรัส ๒ ประเภทนี้ ของพระพุทเจ้ามิได้ชักกัน; อันหนึ่งเป็นสัมปรายิกโวหาร พุทอย่างลึกซึ้ง, อันหนึ่งเป็นทฤษฎีธรรมิกโวหาร พุทอย่างธรรมคาสาณัญ อย่างชาวบ้านพูด.

(ถาม) กระผมขอเรียนถามว่า สำหรับบุคคลทั่วไปในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจจะเป็นทั้งฆราวาส เมื่อมีความเข้าใจในเรื่องศีลแล้ว นี้จะทำให้ปัญญาสูงขึ้น คือสูงกว่าปัญญาที่มีอยู่เดิม ที่เรียกว่า สัญชาตปัญญานั้น เราต้องอาศัยสมาธิ. ที่นี้สมาธิในที่นี้จะหมายถึงว่า เราจำเป็นจะต้องนั่งสมาธิ หรือจะมีวิธีเพื่อทำให้เกิดสมาธิอย่างอื่นอีกบ้าง เพื่อจะทำให้เกิดปัญญาขึ้น ?

(ตอบ) ข้อนี้ขอให้มาถึงคำพูด ที่พูดตอนแรกได้พูดไว้ว่า คำว่า “สมาธิ” เป็นเช่นนั้น โดยแท้จริงแล้วมันหมายถึงอย่างธรรมดาสามัญ มีอยู่โดยไม่รู้ตัว มีโดยสัญชาตญาณก็ได้. ที่นี้ก็ดูขอบรมกันหมดเลย สมาธิที่มีอยู่โดยสัญชาตญาณตามธรรมดาตัวทั้งหลายทั่วไป เราก็มารู้ สมาธิอย่างสมาธิรูปแบบที่บัญญัติขึ้น, เสร็จแล้วก็มีสมาธิสูงกว่าเดิม.

ที่บัญญัติที่เป็นสัญชาตญาณนั้น หรือสัญชาตญาณนี้ ใช้การอบรมให้ดูวิธี โดยฟังอาศัยกำลังของสมาธิที่อบรมแล้ว มันก็เปลี่ยนรูปเป็นภาวที่บัญญัติ มีบัญญัติที่คมเฉียบจะตัดกิเลสต้นหาได้. ฉะนั้น คนทั่วไปก็ย่อมมีสมาธิ เหมือนกับทุนสำรองเดิมพันอยู่ก่อนแล้ว ก็มาอบรมมันโดยวิธีใดวิธีหนึ่งเท่าที่จะทำได้; แม้เป็นฆราวาสก็ทำได้. ถ้าทำตามรูปแบบที่กล่าวไว้ในหลักนี้ก็ทำได้ ไม่ถึงขนาดนั้นก็ทำอย่างธรรมดาสามัญก็ได้.

ฝึกหัดให้เป็นคนมีสติสัมปชัญญะ กำหนดอะไรให้แน่วแน่นมั่นคง ไม่พินเือนอยู่เป็นประจำ, หรือว่าหักหยุดกระแสะแห่งความฟุ้งซ่านของจิต โดยแบบง่าย ๆ ตามสามัญสำนึกของคนทั่วไป, นี่ก็เรียกว่าเจริญสมาธิด้วยเหมือนกัน; ฉะนั้น ต้องเป็นอันว่าแล้วแต่โอกาส แล้วแต่ความสามารถ หรือเหตุปัจจัยที่จะอำนวยให้คนแต่ละคนฝึกสติในระตบไหน ฝึกสมาธิในระตบไหน ฝึกบัญญัติในระตบไหน ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้เลย ถ้าเขาเป็นคนตั้งใจจริงที่จะพัฒนาสิ่งทั้งสามนี้โดยแท้จริง.

(ถาม) นมัสการท่านอาจารย์ กระผมอยากจะเรียนถามถึงปัญหา คือ กระผมได้ฟังเกี่ยวกับคำว่าบัญญัติ นี่มาเป็นประจำ เกิดความสับสนในคำนี้ ที่ท่านอาจารย์ได้พูดมาวันนี้ ตามความเข้าใจของกระผมนั้น บัญญัติอาจจะแบ่งได้เป็น ๒ ทาง คือสิ่งที่เราเรียนรู้ได้ด้วยการศึกษา ตามชั้นมหาวิทยาลัยต่างๆ นี่เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในแง่ของทางโลก. อีกบัญญัติหนึ่งที่ท่านอาจารย์พูดในเรื่องของ ศีล สมาธิ และบัญญัติ ตัวนี้เป็นสิ่งที่ท่านอาจารย์บอกว่า จะสามารถจะตัดทุกข์อะไรต่างๆ ได้นี้ กระผมถือว่ามันเป็นบัญญัติที่เกิดจากทางธรรม.

กระผมยังไม่เข้าใจว่าสองตัวนี้ มีความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง? เพราะตามความรู้สึกในขณะนั้น หลังจากที่ได้ฟังท่านอาจารย์บรรยายแล้ว รู้สึกว่าปัญญาทางโลกนั้นจะต่ำกว่าทางธรรม เพราะทางโลกนั้น แม้ผู้ที่จบปริญญาเอก บางครั้งก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่เป็นปัญหาทางธรรม เป็นปัญหาทางโลกก็ตาม. ดังนั้นกระผมจึงอยากจะขอเรียนถาม ให้ท่านอาจารย์ช่วยอธิบายคำว่าปัญญานั้น ให้แจ่มแจ้งกรณีหนึ่ง. และอีกกรณีหนึ่งที่กระผมอยากจะทราบ ก็คือว่า เมื่อไรเราจะรู้ว่า เรามีปัญญาอย่างไร? เป็นประเภทไหน คือทางโลกหรือทางธรรม? ผมขอเรียนถามท่านครับ

(ตอบ) สำหรับปัญหาข้อแรก ที่ว่าปัญญาจากมหาวิทยาลัย กับปัญญาอย่างธรรมะที่วัด เราจะพูดกันโดยหลักทั่วไปก่อนดีกว่า คือหลักธรรมะที่ใช้อยู่ในวงการศึกษาธรรมะนี้ สำหรับสิ่งที่เรียกว่าปัญญา พอประมวลมาหมดแล้ว ก็พอจะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท :-

ปัญญาประเภทที่ ๑ จากการศึกษา ที่เรียกว่า *สุตมยปัญญา* จากการอ่านฟัง การดูตัวอย่าง ทำตามอย่าง อะไรก็ตาม มันก็เรียกว่าปัญญามาจากการศึกษาแบบธรรมทานี้ นี้อีกอย่างหนึ่ง ก็เป็นปัญญาเหมือนกัน ก็มีคุณสมบัติหรือมีสมรรถภาพอะไรไปตามแบบของมัน.

ปัญญาประเภทที่ ๒ จากการใช้เหตุผล คือการคำนึงคำนวณด้วยการใช้เหตุผล พวก *reasoning* ทั้งหลาย ทำให้เกิดปัญญาประเภทนี้ การศึกษา *learning* ทั่วๆ ไป. นี่มันเป็นเรื่องปัญญาที่แรกที่ได้ยิน ได้ฟัง แล้วแต่จะใช้คำไหนนั้น ผมก็ไม่ค่อยจะแน่ใจ. แต่มาถึงตอนนี้ จะใช้คำว่า *reasoning* ไม่ต้องถามใคร ไม่ต้องอะไร ในเวลานั้น เอาสิ่งต่างๆ ที่เป็นเหตุเป็นผล มาจับกันเข้า ปรับกันไปปรับกันมา เป็นผลออกมา ก็เรียกว่าปัญญาที่เกิดมาจากการใช้เหตุผล พอจะเรียกได้ว่า *จินตามยปัญญา*, *จินตา* นี้แปลว่าคิด. อันนั้น *สุตะ* นั้น *พฺย* ปัญญาเกิดจากการฟัง คือการศึกษาธรรมตามบัญญัติ, *จินตามยปัญญานี้ปัญญาเกิดจากการคิด* คือการคำนวณด้วยเหตุผล.

ปัญญาประเภทที่ ๓ จากความเจนจัดทั้งหลายที่ผ่านมาแล้ว ที่เราเรียกกันว่า *experience* โดยเฉพาะ *experience* ทางศีลธรรม ทาง *spiritual* นั้นแหละทำให้เกิดปัญญาชนิดนี้; เช่นว่าความทุกข์เป็นอย่างไร, กิเลสเป็นอย่างไร, นี่เราไม่ต้องอ่านจากใคร เราอ่านจากใจของเรา รู้สึกจากใจของเรา แล้วไม่ต้องใช้เหตุผลด้วย. ขอแต่ให้เราพยายามเพ่งพิจารณา ให้น้ำกลลงไป น้ำกลลงไป น้ำกลลงไป ในตัวความจริงที่กำลังมีอยู่ หรือที่ผ่านมาแล้ว ก็เป็นปัญญาขึ้นมาอีกแบบหนึ่ง เรียกว่าปัญญาจากการรู้แจ้งแทงตลอด ซึ่งเรียกว่า **ภาวนามยปัญญา - ปัญญาเกิดมาจากภาวนา**, ภาวนานี้คือการทำให้เจริญยิ่งขึ้นไป.

ปัญญาที่แรกมาจากการศึกษาโดยตรง, ปัญญาที่ ๒ มาจากการคำนวณด้วยเหตุผล, ปัญญาที่ ๓ มาจากการรู้แจ้งแทงตลอดต่องานนั้นๆ, ทั้ง ๓ ปัญหานี้ ใช้ในทางโลกๆก็ได้ ใช้ในทางธรรม ทางศาสนาก็ได้ แล้วแต่เหตุการณ์ แล้วแต่สถานะของเรื่อง. โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะเป็นที่พึงได้ ก็คือภาวนามยปัญญา คือความเจนจัดที่ผ่านมาแล้ว โดยไม่ต้องใช้เหตุผล หรือไม่ต้องศึกษาอีก.

พวกที่จบปริญญาในทางมหาวิทยาลัยแล้ว แก่ปัญหาไม่ได้ ก็เพราะขาดอีก ๒ ปัญญา เป็นแน่นอน.

ที่นี้ปัญหาที่ ๒ ของคุณมีว่า *เมื่อไรจึงจะลงสันนิษฐาน ว่าเรามีปัญญา?* อย่างนี้ตอบตามทางโลกๆ เขาก็คงจะมีความหมายอย่างอื่น; แต่ในทางธรรมะนี้ เราจะถือว่า **เมื่อบรรลุประโยชน์** สำเร็จประโยชน์ตามความมุ่งหมายนั้นๆแล้ว จึงจะถือว่า มีปัญญา. เอาประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริง เป็นเครื่องทดสอบ ไม่ทดสอบด้วยการคำนวณหรือข้อมูลอื่น; นอกจากว่าผลที่มันปรากฏออกมาแล้วจริงๆ ที่เราได้แก้ไขลุกลงไปแล้วจริงๆ สำเร็จประโยชน์จริง นี่จึงจะถือว่าเรามีปัญญา.

ตามหลักทางศาสนาต้องถืออย่างนี้ ไม่ใช่เพราะว่าคนทั้งหลายเขาสมมติกันว่า มีปัญญา, หรือว่ามันมีเครื่องวัดอะไรต่างๆ เช่นเครื่องบอกว่ามีปัญญานั้น ไม่เอา. เอาที่แน่นคนกว่านั้น คือว่ามันได้ผ่านไปแล้ว มีเหตุผลอยู่ในตัวมันเองว่า สำเร็จประโยชน์ตามความต้องการ เรียกเป็นคำสั้นๆ ก็คือว่า ออกมาได้จากปัญหานั้นๆ เรียกว่ามีปัญญาในกรณีนั้น.

(ถาม) การเรียนตามพระคุณท่านอาจารย์ว่า สมธิแบบที่ทำให้เกิด ปฐมฌาน ทุติยฌาน หรือแบบอาโลกสัจญานัน ไม่สามารถทำให้สิ้นอาสวกิเลสได้เลย.

(ตอบ) สมธิในชั้น ปฐมฌาน ทุติยฌาน ทุติยฌาน จตุตถฌาน หรือสมธิแบบอาโลกสัจญานันอะไรก็ตาม ไม่ได้มุ่งหมายเพื่อจะสิ้นอาสวะ; ถ้าไปเกิดมุ่งหมายจะสิ้นอาสวะเข้า มันก็ไปอยู่ ข้อ ๔ ประเภท ๔. อันนี้กับบอกไว้ชัดแล้วว่าต้องการความสุขทันด่วน, ต้องการความสุขสงบ สงบใจ เป็นสุข คล้ายกับรสของพระนิพพาน ทันด่วนทันใจเท่านั้น ก็รีบฝึกเพื่อฌานทั้งสี่นี้, หรือแม้แต่เพียงขั้นเดียวขั้นแรก ก็พอจะมีความสุขโดยอนุโลมกับความสุขเกิดมาแต่พระนิพพานได้.

พระนิพพานแท้จริง หมายถึงกิเลสหมดสิ้น ไม่มารบกวนอีกต่อไป ก็เป็นความไม่มีทุกข์ หรือมีความสุขแท้จริง; ส่วนฌานมี ปฐมฌาน เป็นต้น เป็นเพียงบ่วงกันไว้ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้นมาได้ ตอนนั้นจิตว่างจากกิเลส ก็พอจะรู้สึกว่ามีทุกข์หรือมีความสุข ชิมลองของพระนิพพาน.

เรื่องราวในพระกัมภีร์ ก็มีกล่าวไว้ชัดว่า ก่อนแต่ที่พระพุทธเจ้าเกิด มีคนเข้าใจ จตุตถฌาน ว่าเป็นความสุขของมนุษย์ในเรื่องดับทุกข์ ก็เลยเรียกว่านิพพาน เรียกจตุตถฌานว่านิพพาน มายุกหนึ่ง สมัยหนึ่ง; แล้วพวกที่ถือลัทธิอย่างนั้น ก็ยังจะมีเรื่อย ๆ มาจนถึงครั้งพุทธกาล.

พอพระพุทธเจ้าตรัสรู้ขึ้นมา ท่านบอกว่า นี่ยังไม่ควรจะเรียกว่านิพพาน ซึ่งแปลว่าดับเย็นสนิท; ท่านจึงขยายออกไป ถึงว่าสันตาสวะกิเลสนั้นจึงจะเรียกว่านิพพาน. เพราะฉะนั้นการกระทำเพียง ปฐมฌาน ทุติยฌาน หรือทิวาสัญญา นี้ ไม่ทำให้เป็นการสันตาสวะโดยตรง; เขามุ่งสุขโดยด่วนๆ ทนออกทนใจก่อน หรือว่าต้องการปฎิหาริย์ สมรรถภาพพิเศษนอกเหนือมนุษย์.

ความต้องการปฎิหาริย์เป็นต้น อย่างนี้จะยิ่งไกลออกไปจาก **อสังขตญาณ** เพราะไปต้องการประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นเสียแล้ว. แม้ว่าพระอรหันต์บางองค์จะทำอย่างนั้นได้ ท่านก็ไม่สนใจที่จะทำ, เป็นพระอรหันต์แล้วท่านก็ทำได้ ท่านก็ไม่สนใจที่จะใช้ ปฎิหาริย์ชนิดนั้น หมายถึงปฎิหาริย์ ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เป็นรูปวัตถุ รูปอะไรต่างๆ; เพราะว่าความสันตาสวะนั้น ทำให้ไม่ต้องการอะไร.

ในการช่วยทรมานผู้อื่นให้หมดกิเลส ท่านก็ไม่นิยมการใช้ ปฎิหาริย์ เพราะทำให้เกิดความเข้าใจผิดกันขึ้นมาได้; ให้ใช้วิธีตรงๆ คือจะใช้ปฎิหาริย์ก็ใช้ **ปฎิหาริย์อย่างวิธีสอนให้ดี ให้พิเศษ ให้เขาเชื่อฟังได้** นี่ก็เป็นปฎิหาริย์ที่ยิ่งกว่า, เป็น **ปฎิหาริย์ชนิดบาริสุต** ไม่ประกอบไปด้วยกิเลส. ส่วนปฎิหาริย์ต่างๆ ประเภทนั้นมันเป็นช่องทางของกิเลส หรือเรียกว่าประกอบอยู่ด้วยกิเลส คือความเศร้าหมอง; จึงทรงวางหลักว่า ภิกษุไม่ควรไปแตะต้องปฎิหาริย์.

(ถาม) กราบเรียนถามท่านอาจารย์ ศีล สมาธิ ปัญญา จำเป็นที่จะต้องกระทำไปพร้อมกันหรือไม่? หรือว่ามีสมาธิโดยไม่มีศีลก็ได้ หรือว่ามีปัญญาโดยไม่มีศีลหรือสมาธิก็ได้.

(ตอบ) เมื่อตะกั๊งจะไม่ได้ฟังให้คิดละมัง คือว่าเราได้บอกแล้วว่า มันเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ได้ ต้องไปด้วยกันเหมือนล้อวงหนึ่ง ประกอบด้วยกง ๓ ตัว เอาออกตัวหนึ่งมันก็ล้มไม่เป็นล้อ; ฉะนั้น **ศีล สมาธิ ปัญญา** แยกกันไม่ได้ มันมีอยู่ตามสัดส่วนเสมอ. เรามีความถูกต้องทางร่างกาย ทางการพูดจา ทางการกระทำจิตใจจึงจะปกติเป็นสมาธิ ถ้าจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็ต้องง่ายที่จะรู้หรือเข้าใจสิ่งใดๆ.

เมื่อเราคิดอยู่, เราคิดอยู่ นั่นเป็นสมาธิ อยู่ในกำลังของความคิด, แล้วเกิดความรู้ขึ้นมาก็เป็นเรื่องของปัญญา, ตลอดเวลานั้นเรามีความปกติ ทางกาย ทางวาจา คือ มีศีลอยู่โดยอัตโนมัติโดยไม่ต้องเจตนาจะทำศีล. ถ้าเราเพ่ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอยู่; สมมติว่าเราจะเป็นคนโง่ จะทำตัวเป็นคนโง่ไม่ปฏิบัติอะไรได้ และจะเพ่งลงไปที อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือเห็นความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวงนี้; ขอให้เพ่งเพื่อให้เห็นความไม่เที่ยง; มันจะมีสมาธิ อยู่ในตัวการเพ่ง แล้วมีศีล คือการปกติ กาย วาจา ไม่มีโทษอะไร, หรือว่ามีความตั้งใจจะทำ นั่นแหละเป็นศีลอยู่แล้ว; ฉะนั้น จึงมี ศีลสมาธิ ปัญญา อยู่ครบถ้วน โดยอัตโนมัติ เพ่งปัญญาอย่างเดียว จะมีทั้งศีล ทั้งสมาธิ.

การที่จะพูดว่า มีศีลโดยไม่มีสมาธิ มีสมาธิโดยไม่มีศีลนี้ มันเป็นไปได้; พอมีสมาธิส่วนภายนอก กาย วาจา มันสงบเป็นศีลเสียทันที ก็มีศีลอยู่โดยอัตโนมัติ. ถ้าว่ามีสมาธิ อยู่แล้ว ก็ต้องถือว่าปัญญารู้ อยู่บ้าง; เพราะว่าถ้าไม่อย่างนั้นแล้วจะหาสมาธิไม่ได้, ทำสมาธิไม่เป็น; อย่างน้อยมันก็รู้ที่อยู่ของศีลของสมาธิ นั้น ๆ. ส่วนนี้ก็เป็นปัญญาได้ อย่าไปแยกเลย มันแยกไม่ออก แล้วมันจะมีโดยอัตโนมัติ.

(ถาม) อยากทราบเรียนตามอาจารย์ ให้บรรยายอีกครั้ง เพราะว่าปัญญานี้ ต้องมีพื้นฐานทางด้านการใช้เหตุผล ความรู้ของด้านการใช้เหตุผล และความรู้ทางด้าน ปรัชญา การศึกษานี้ มากน้อยแค่ไหน? การที่จะได้ภาวิติปัญญามานี้จะต้องมีพื้นฐานทางด้านปรัชญา ทางด้านการศึกษา ทางด้านการใช้เหตุผลนี้มากน้อยเท่าใด?

(ตอบ) ก็ได้ซิ, การศึกษาทางปรัชญา มันก็ได้สู่ตามยปัญญา - ปัญญาจากการศึกษา, จากการศึกษาที่มันอาจจะทำให้รู้จักวิธีเจริญภาวิติปัญญา ในส่วนภาวนาปัญญา, หรือว่าการใช้เหตุผลจินตามยปัญญาก็ได้ทั้งนั้น. ปรัชญานี้มีความหมายกว้าง คือความรู้ทั่วไป มีอยู่ทุกเรื่อง เรื่องอะไรก็มีอยู่ในคำว่าปรัชญา; แต่เมื่อเราเรียนปรัชญาแล้ว อย่างน้อยก็ต้องได้สู่ตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน.

(ถาม) การปฏิบัติใหม่จะมีปัญหาเรื่องว่าเราไม่มีพื้นฐาน ไม่มีรากฐานทางค่าน การศึกษาหรือวิธีการต่างๆเพียงพอ และไม่รู้ว่ามันจะเริ่มต้นได้เมื่อไร แนวทางของการปฏิบัติ.

(ตอบ) การปฏิบัตินั้น ถ้าว่าเป็นของจริงแท้แล้ว ก็ต้องเริ่มต้นออกมา จากข้างใน ก็คือความทุกข์ที่รู้สึกอยู่จริง; แล้วเราก็สอดส่องต่อไปว่า มันเกิดมาจาก อะไร, - แล้วสิ่งนั้นเกิดมาจากอะไร, - แล้วสิ่งนั้นเกิดมาจากอะไร, - สิ่งนั้นเกิดมาจาก อะไร, นี่ตามวิธีที่พระพุทธเจ้าท่านคิดกัน เมื่อจะตรัสรู้. เรื่องปรีติของท่านมัน ทั้งต้นออกมาจากข้างใน; ท่านก็เคยศึกษาเล่าเรียนแต่เรื่องอื่น เรื่องนี้ท่านไม่เคยได้ พังมาจากใคร เรียกว่าเป็นสิ่งที่ตกตกล้มไม่เคยพังมาแต่กาลก่อน ก็มาทั้งต้นเอาจากข้างใน. เมื่อเราค้นพบความจริง อันนี้มันก็ตรงกับเรื่องปรีติในสมุท ในตำรา ในกระตาส; เพราะปรีติในกระตาสนี้ มันเป็นเหมือนกับบันทึกของการคิดค้นทางปัญญาอย่างยาวนาน ปัญญา หรือว่า จินตามยปัญญา. ฉะนั้นเรียนปรีติให้ถูกต้อง เรียนปรีติให้พอเหมาะ พอสม ไม่ต้องเพ้อ ก็ประหยัดเวลาได้มาก ดีกว่าจะมาค้นเองทั้งหมด.